

วิกฤตการณ์ทางสังคมศาสตร์ และการเติบโตของ ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ในทศวรรษ ๑๙๗๐*

สมเกียรติ วันทะนะ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคที่ ๑

๑. บทนำ

พิจารณาจากหัวข้อ ดูเหมือนบทความนี้ไม่มีทางที่จะครอบคลุมเรื่องสำคัญ ๆ ที่ควรจะต้องพูดถึงทั้งหมด ความจริงเป็นเช่นนั้น และนี่ควรจะบอกเล่าไว้เสียแต่เนิ่นๆ เหตุผลก็มีอยู่อย่างง่าย ๆ ว่า งานเขียนที่จะครอบคลุมเรื่องราวสำคัญๆ ตามหัวข้อดังกล่าวได้ควรจะได้อธิบายว่า “ประวัติศาสตร์ยุโรป ๑๙๗๐ -- ๑๙๘๐ : ด้านความคิด” ซึ่งผู้เขียนยังไม่คิดที่จะทะเยอทะยานเขียน อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์อย่างคร่าว ๆ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเน้นการพิจารณาพัฒนาการทางการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ

เพราะเหตุดังกล่าว ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านภาษา (ใช้ได้แต่ข้อมูลภาษาอังกฤษ) ด้านข้อมูล (เอกสารที่ต้องการอ่านส่วนมากผู้

เขียนไม่อาจหาได้) และด้านเวลาอาจทำให้หลงหลวมอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เอกสารอ้างอิงคงช่วยอุดช่องโหว่ดังกล่าวได้บ้าง

๒. มาร์กซิสต์ยุโรปหลังมรณกรรมของ สตาลิน

หลังมรณกรรมของสตาลิน ขบวนการคอมมิวนิสต์สากลเผชิญหน้ากับเหตุการณ์สำคัญ ๒ ประการ คือ

ก. การวิพากษ์ลัทธิคัมภีร์ของสตาลินโดยกองเกรสครั้งที่ ๒๐ ของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต และองค์กรฝ่ายซ้ายในประเทศอื่น ๆ

ข. ความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน

ปัญหาหลัก ๒ ประการนี้ก็ให้เกิดการถกเถียงทางทฤษฎีมาร์กซิสต์อย่างไม่เคยมีมาก่อนในอดีต เกิดการตีความใหม่ในหลายๆ ด้าน บางคนอาจเรียกว่าเป็นยุคแห่ง “การปลดปล่อย” ของ

ปัญญาชนคอมมิวนิสต์^๑ ถ้าจะพูดอย่างเล่น
สำนวนก็คือว่า ความคิดแบบมาร์กซิสต์มีรอยแปด
สำนึก (แสดงปริมาณ, มิใช่จำนวน) ถ้ามีอยู่
ในยุโรปปัจจุบันก็ถือกำเนิดจากเหตุการณ์ดังกล่าว
นั้นเป็นหลัก

๓. จูกระเบิด : ฝรั่งเศส ๑๙๖๘

เหตุการณ์ในฝรั่งเศส พฤษภาคม ๑๙๖๘
เรียกได้ว่าเป็นการปฏิวัติ และเป็นครั้งแรกใน
เวลาเกือบ ๕๐ ปีที่ผ่านมาที่กระแสการปฏิวัติขนาด
มหึมา เกิดขึ้นในประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว
เกิดขึ้นท่ามกลางความสงบ ท่ามกลางความรุ่งเรือง
ของจักรวรรดินิยมและประชาธิปไตยกรรมพิ^๒

ถึงแม้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่อิทธิพล
ของวันนี้อย่างมหาศาล จะแปลกหรือไม่แปลก
ไม่ทราบ ที่ไม่มีใครคาดมาก่อนว่าเหตุการณ์ใน
รูปนั้นจะเกิดขึ้น (ตัวอย่างที่นักศึกษาในกรณี
ของไทยซึ่งอาจเทียบเคียงกันได้ คือขบวนการ
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖)

ในแง่ของปัญญาชน การระเบิดของเหตุ
การณ์ดังกล่าวก่อผลกระทบทางวิชาการพอสมควร
ที่เด่นที่สุดก็คือ หลายคนไม่อาจอธิบายได้ว่า
ทำไมจิตสำนึกของคนที่เข้าร่วมปฏิวัติจึงเปลี่ยน
แปลงไปได้ถึงเพียงนั้น จากการยอมสยบมาเป็น

การกบฏ จากการเชื่อฟังเป็นการต่อต้านและใน
ที่สุดความบกพร่องทางปัญญาก็มาตกอยู่ที่วิชาสัง
คมวิทยาของกรรมพิ ที่จำกัดอยู่แต่ความพยายาม
ที่จะควบคุม หล่อหลอม และ / หรือศึกษาอุดม
การและทัศนคติของมนุษย์อยู่ภายในกฎเกณฑ์
และดุลยภาพตามระบบเหตุผลของสังคมทุนนิยม
เท่านั้น ไม่น่าสงสัยเลยว่าทำไมทฤษฎีต่าง ๆ เช่น
Balance Models, Dissonance Models, Con-
gruence Models จึงบานสะพรั่งอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ^๓

ตามทัศนะของวารสารฝ่ายซ้ายของอังกฤษ
เช่น *New Left Review* นั้น “เหตุการณ์ครั้ง
นี้แสดงให้เห็นว่า เบื้องหลังขบวนการดังกล่าว คือ
อิทธิพลอันมหาศาลของทฤษฎีมาร์กซิสต์และ
วัฒนธรรมปฏิวัติ การปฏิวัติของนักศึกษาใน
ฝรั่งเศส ส่งผลสะท้อนระดับสากลได้ ส่วนหนึ่ง
เป็นเพราะปัญญาชนฝรั่งเศสในรอบ ๑๐ ปี ที่ผ่าน
มานั้น ดูเหมือนจะเป็นกลุ่มที่ยึดกุมวัฒนธรรม
แบบมาร์กซิสต์ไว้ได้อย่างกว้างขวางที่สุดใน
โลก”^๔

New Left Review ถือว่าการผลิตงานทาง
ด้านทฤษฎี (มาร์กซิสต์), การเผยแพร่ และการ
สร้างสรรค์วัฒนธรรมปฏิวัติดังกล่าว เป็นเรื่อง
ที่อภัยขาด เมื่อเทียบกับฝรั่งเศส ดังนั้นจึง

๑. Louis Althusser, *For Marx* (London : Verso Edition, 1979), p. 10.

๒. Perry Anderson, *Considerations on Western Marxism* (London : Verso Edition, 1979), p. 95.

๓. “Introduction” *New Left Review*, 52, (November – December, 1968), p. 2.

๔. *Ibid*, p. 7.

เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นที่จะละเลยอีกต่อไปไม่ได้
วารสารดังกล่าวเริ่มผลักดันให้มีการตีพิมพ์ และ
ถกเถียงงานของนักทฤษฎีเด่น ๆ จากเยอรมนี
ฝรั่งเศสและอิตาลี ภารกิจในการก่อกระแส
ดังกล่าวบรรลุเป้าหมายในต้นทศวรรษ ๑๙๗๐^๕

๔. จากฝรั่งเศสสู่อังกฤษ

จะเป็นผลต่อเนื่องจาก *New Left Review*
หรือเปล่าไม่ทราบได้ แต่เราได้เห็นวารสารใหญ่
ทางทฤษฎีสังคมศาสตร์อีกฉบับหนึ่ง (*Economy
and Society*)^๖ ถือกำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๗๒
ประกาศเจตนารมณ์ไว้ในบทบรรณาธิการฉบับ
แรกของตนว่า สังคมศาสตร์ทุกสาขาล้วนตกอยู่
ในวิกฤตการณ์ อิทธิพลของการวิจัยแบบสนอง
นโยบาย (policy-oriented research), การ
ครอบงำของสำนักพฤติกรรมศาสตร์ การละเลย
งานทางด้านทฤษฎีและปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของ
การแสวงหาความรู้ และการลดบทบาทของ
สังคมศาสตร์ลงเป็นวิชาที่วัดด้วยเทคนิคในการทำ
วิจัยเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นอยู่ดาษดื่น งานส่วนใหญ่
ในทางสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐ-
ศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ล้วนเป็นผลิตผลจาก
ระบบความคิดแบบประสบการณ์นิยม (Empiricist
Conceptions) ซึ่งครอบงำวงการสังคมศาสตร์
อังกฤษทั้งในสถาบันการศึกษา และในสิ่งตีพิมพ์

อะไรคือทางออก ? *Economy and Society*
เสนอว่า วารสารฉบับนี้ ไม่ยอมรับทัศนะที่ถือว่า
จะเข้าใจสังคมได้พอเพียง ถ้ามองสังคมในแง่
ของการเอาสถาบันต่าง ๆ มากองรวมกัน ในทาง
ตรงข้ามวารสารนี้ยึดถือวิธีมองสังคมที่ครอบคลุม
ทั้งระบบ (Wholistic) ซึ่งภายในระบบดังกล่าว
เราต้องเพ่งความสนใจไปที่ระบบการผลิตและการ
แบ่งงาน กับระบบการควบคุมและครอบงำ ซึ่ง
เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับอันแรก และทั้งสอง
ประการนี้ ถือเป็นปัจจัยหลักของสังคมมนุษย์ที่
ต้องวิเคราะห์ การที่เน้นสังคมทั้งระบบและการ
ให้ความสนใจกับกระบวนการทางเศรษฐกิจและ
การเมืองอย่างควบคู่กันไปนี้ ย่อมเห็นได้ชัดว่า
ก้าวเกินหน้าการแบ่งแยกสาขาวิชาตามธรรมเนียม
ที่ทำการมานานโดยปริยาย วิธีศึกษาสังคม
มนุษย์แบบนี้จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นประวัติ-
ศาสตร์ด้วย และนี่เท่ากับทำลายมานะประเพณีที่
พยายามแบ่งแยกประวัติศาสตร์จากสังคมศาสตร์
ลงไปได้อีกด้วย

๕. จากอังกฤษสู่สหรัฐอเมริกา

Review เป็นวารสารทางวิชาการที่สำคัญ
อีกฉบับหนึ่งที่เริ่มมีบทบาทในวงวิชาการ ฉบับ
แรกปรากฏออกมาเมื่อฤดูร้อนของปี ๑๙๗๒ ใน
สหรัฐอเมริกา

๕. P. Anderson, *op.cit.*, p. viii.

๖. "Editorial" *Economy and Society* Vol. I, No. 1 (Feb. 1972).

จุดมุ่งหมายหลักของวารสารฉบับนี้ แสดงออกอย่างเด่นชัดในบทความเรื่อง “Task of Historical Social Science” เขียนโดย I. Wallerstein ซึ่งเป็นบรรณาธิการ สรุปได้ข้อใหญ่ใจความว่า “วารสารนี้ต้องการสร้างสรรค์ให้หลักการของ ๓ สำนักใหญ่ทางความคิด (Staat-swissens – Chaften จากเยอรมนี, Annales จากฝรั่งเศส, และ Marxism) มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในวงการสังคมศาสตร์”^๗

สำนักความคิดทั้งสามดังกล่าวมีลักษณะเด่นร่วมกันหลายประการเช่น

ก. ต่างก็ให้ความสนใจเศรษฐกิจอย่างจริงจังในด้านกว้าง (หลายสังคม) และด้านลึก (พัฒนาการทางประวัติศาสตร์)

ข. ต่างไม่เชื่อว่ามีระบบสังคมมนุษย์แบบหนึ่งแบบใดแบบเดียวที่ดำรงอยู่อย่างนามธรรมหรือในอุดมคติ

ค. ต่างมองสังคมที่ตนเข้าศึกษาให้ครอบคลุมทั้งระบบ ด้วยเหตุนี้ผลงานสำคัญ ๆ ที่ผลิตออกมาจากสำนักดังกล่าว จึงยากที่จะจัดเข้าไว้ในสาขาหนึ่งสาขาใดตามที่แบ่งกันโดยทั่วไปตามธรรมเนียมในสังคมศาสตร์

ง. ต่างเห็นว่าการสร้างทฤษฎีเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แต่ไม่ใช่ในรูปของการสร้างกรอบมาจาก

เบื้องบน เพื่อครอบงำกับสภาพความเป็นจริง หากมองทฤษฎีในแง่ของบทสรุปชั่วคราวที่มีบทบาทในการชี้แนะให้เข้าใจสภาพรูปธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

“ไฟลามทุ่ง” ทางวิชาการแบบมาร์กซิสต์ จากอังกฤษสู่อเมริกา เห็นได้ชัดยิ่งขึ้นถ้ามองเจาะลงไปทางประวัติศาสตร์ เช่น คำนำของกองบรรณาธิการของวารสาร **Radical History Review** ฉบับที่ ๑๙ (Winter 1978-1979) ซึ่งอุทิศทั้งฉบับเพื่อลงเรื่อง “มาร์กซิสต์กับประวัติศาสตร์ : ส่วนสร้างเสริมของอังกฤษ” ระบุออกมาโดยตรงว่า “หลังจากผลงานของ E.P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (๑๙๖๓) ปรากฏออกมาสู่วงวิชาการ นักประวัติศาสตร์ฝ่ายก้าวหน้าในอเมริกาต่างต้องตะเกียกตะกายอย่างหนักหน่วงมากกว่าเดิมในการที่จะนำเอาแนวความคิด ทฤษฎี และวิธีวิเคราะห์ปัญหาของนักวิชาการมาร์กซิสต์ ซึ่งมีประสบการณ์ยาวนานในอังกฤษมาปลูกฝังลงบนอีกฝั่งหนึ่งของมหาสมุทรแอตแลนติก”^๘

๖. หมายเหตุภาคที่ ๑

จากข้อ ๒-๕ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจทำให้เกิดความรู้สึกกับผู้อ่านบางท่านได้ว่า เกิด

๗. Immanuel Wallerstein “Tasks of Historical Social Science” *Review : A Journal of the Fernand Braudel Center for the Study of Economics, Historical Systems, and Civilizations* Vol. I. No. 1 (Summer 1977).

๘. “Editors’ Introduction” *Radical History Review*, 19 (Winter 1978-9) p. 3.

สุดในโลกคือ สำนัก Annales ของฝรั่งเศส^๙ แต่ทั้งนี้ จะหมายความว่าสำนักนี้ จะดีเด่นกว่านักประวัติศาสตร์ในประเทศอื่น ๆ ในทุก ๆ เรื่อง ของประวัติศาสตร์ก็หาไม่ หลายคนอาจจะรู้จัก ชื่อ และผลงานของนักประวัติศาสตร์อังกฤษ เช่น R.H. Tawney^{๑๐} Raymond Williams^{๑๑} E.P Thompson,^{๑๒} E.J. Hobsbawm^{๑๓} ฯลฯ มากกว่านักประวัติศาสตร์ของ Annales เช่น Marc Bloch,^{๑๔} Fernand Braudel,^{๑๕} Pierre Chaunu^{๑๖} และ Le Roy Ladurie^{๑๗} เสียอีก คนที่ไม่รู้ภาษาฝรั่งเศส (เช่นผู้เขียน) ก็จะเกิดความ

ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน สำนักความคิดที่มีอิทธิพลที่

- ၈။ Michael Harsgor "Total History : The Annales School" *Journal of Contemporary History*
Vol. 13, No. 1 (1978); Train Stoianovich, *French Historical Method : The Annales Paradigm* (London,
1976) နှင့် Review, Vol. 1, No. 2 (Autumn, 1977).
- ၉။ R.H. Tawney, *The Agrarian Problem in The Sixteenth Century* New York : Longman, (1912);
Land and Labour in China (1937) ၊လၢ
- ၁၀။ Raymond Williams, *Culture and Society*
 , Marxism and Literature
- ၁၁။ E.P. Thompson *, The Making of The English Working Class* (1963)
 , The Poverty of Theory (1979)
- ၁၂။ E.J. Hobsbawn *, Primitive Rebels* (1959)
 , Bandits (I969) ၊လၢ
- ၁၃။ Marc Bloch *, Feudal Society* 2 Vols. (1961)
 , The Historians' Craft (1953) ၊လၢ
- ၁၄။ Fernand Braudel *, Mediterranean* (1966)
 , Ecrits sur l' , histoire (1969)
 , Civilisation materielle et capitalisme-xve et xixe siecles (1967)
- ၁၅။ Pierre Chounu *, Histoire Science Sociale , la duree , l' espace et l' homme al' epoque
moderne* (1974)
 , Le Temps des Reformes (1975) ၊လၢ
- ၁၆။ Le Roy Cadurie *, Paysans* (1966)
 *, Times of Feast , Times of Famine : A History of the Climate Since the Year
1000* (1971) ၊လၢ

คิดเช่นนั้นได้ง่าย ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์วิธีการทางประวัติศาสตร์ของ Annales จึงควรเป็นหน้าที่ของคนไทยที่เรียนประวัติศาสตร์อยู่ในฝรั่งเศสจะเหมาะสมกว่า

ภาคที่ ๒

๑. ร้อยแปดสำนักมาร์กซิสต์

ดังที่กล่าวมาแล้วครั้งหนึ่งว่า ผู้เขียนใช้คำว่า “ร้อยแปด” เพื่อแสดงความหมายมิใช่แสดงจำนวนที่แท้จริง จำนวนที่แท้จริงอาจมากกว่านี้ด้วยซ้ำ

ในหนังสือชื่อ *Studies in Socialist Pedagogy*^{๑๘} ซึ่ง T.M. Norton และ B. Ollman เป็นบรรณาธิการ ได้มีการเสนอข้อมูลประกอบการสอนมาร์กซิสต์ (โซเชียลลิสม์) ในสถาบันการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง บางคนอาจตกใจที่จะได้พบว่า เฉพาะวารสารและจดหมายข่าวในแนวสังคมนิยมที่เป็นภาษาอังกฤษ (ส่วนใหญ่พิมพ์ในอังกฤษ และอเมริกา) เขาเลือกสรรมาแนะนำถึง ๒๗๓ รายการจากสหรัฐอเมริกา ๙๑ รายการจากอังกฤษ ๗๖ รายการจากประเทศอื่นๆ อาทิ คานาดา ออสเตรเลีย อินเดีย เป็นต้น

ส่วนหนังสือพิมพ์ และสำนักข่าวที่จัดว่าเป็นฝ่ายซ้ายก็แนะนำไว้ ๙๕ รายการ

นอกจากนี้ ยังแนะนำแหล่งที่จะได้ข้อมูลประเภทเอกสาร หนังสือ ภาพยนตร์ เทป การ์ตูน เพลง เกมส์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐฯ แนะนำไว้ถึง ๑๒๐ รายการ

จากข้อมูลดังกล่าวเราจะเห็นว่า ถ้าเราพิจารณาเฉพาะสาขาต่าง ๆ ทางวิชาการ เราจะพบว่า มีกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดมาร์กซิสต์ หรือได้รับอิทธิพลจากมาร์กซิสต์เกิดขึ้น และออกวารสารทุกสาขาไป (แต่ส่วนใหญ่เน้นสหวิทยาการ) ตัวอย่างวารสารเช่น

นิติศาสตร์ และอาชญาวิทยา : Blind Justice; Crime and Social Justice

สังคมวิทยา : Berkeley Journal of Sociology; The Human Factor; Insurgent Sociologist; Theory and Society

รัฐศาสตร์ : Endarch; Kapitalistate; Politics and Society

เศรษฐศาสตร์ : The Review of Radical Political Economics; Monthly Review; Cambridge Journal of Economic; Economy and Society; Capital and Class

มานุษยวิทยา : Critique of Anthropology; Dialectical Anthropology

ศิลปวัฒนธรรม; Fireweed, Social Text; Praxis; Cultural Worker

๑๘. T.M. Norton & B. Ollman (eds.) , *Studies in Socialist Pedagogy* (New York : Monthly Review Press, 1978), pp. 367-405.

ปรัชญา : Radical Philosophy; Revolutionary World; Telos; Radical Philosophers' New Journal

ประวัติศาสตร์ : Marxist Perspectives; Radical History Review; History Workshop; Oral History; Past and Present; International Review of Social History; Review; ทฤษฎีมาร์กซิสต์โดยทั่ว ๆ ไป : Science and Society; Socialist Register; New Left Review; Etudes de Marxologie; Studies in Marxism

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : Radical Science Journal; Undercurrents; Science for the People; Spark

ศึกษาศาสตร์ : Radical Education; Socialist Teacher; Teaching City Kids

จิตวิทยา : Dialectical Psychology Newsletter; Psych-Agitator, ฯลฯ

บางคนอาจจะมองปรากฏการณ์อันนี้เป็นสัญลักษณ์ของความก้าวหน้าทางปัญญาความคิดของมนุษยชาติโดยส่วนรวม แต่บางคนก็อาจมองปรากฏการณ์อันนี้ในรูปของ “ผลิตภัณฑ์มาร์กซิสต์” ที่ถูกผลิตขึ้นมาจำหน่าย และบริโภคกันในมหาวิทยาลัยของตะวันตก^{๑๙} ลูกค้า

ของผลิตภัณฑ์มาร์กซิสต์ในแง่ส่วนใหญ่จึงอยู่ที่ นักศึกษามหาวิทยาลัยไม่ใช่ชนชั้นกรรมาชีพ ข้อสังเกตดังกล่าวมีส่วนจริง แต่จะสรุปว่าขบวนการดังกล่าวเป็นการนำมาร์กซิสต์มาขายเป็นสินค้าประเภทหนึ่งอย่างสิ้นเชิงนั้น ดูจะเป็นการประเมินที่หยาบเกินไปและผู้เขียนยังไม่ประสงค์จะเจาะจงวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวในที่นี้ จึงขอผ่านไปก่อนชั่วคราว

๒. ปัญหาหลักทางทฤษฎีของลัทธิมาร์กซิสต์ในปัจจุบัน

เท่าที่กล่าวมาในภาค ๒ ข้อ ๑ คิดว่าคงให้จินตนาภาพแก่ผู้อ่านได้พอสมควรถึงอิทธิพลของความคิดแบบมาร์กซิสต์ในวงวิชาการตะวันตกปัจจุบัน ผู้เขียนไม่มีเวลาขยายรายละเอียดดังกล่าวได้เท่าที่ควร ดังนั้นจึงใคร่ขอแนะนำเอกสารบางชิ้นที่จะให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ ณ ที่นี้ดังนี้

ก. สังคมศาสตร์ทั่ว ๆ ไป Robin Blackburn (ed.), *Ideology in Social Science* (๑๙๗๒),^{๒๐} รวมบทความเด่น ๆ ที่วิจารณ์สังคมศาสตร์แทบทุกสาขาในขณะนั้น และมีบทความเด่น ๆ ที่เสนอทางออก (ในแนวมาร์กซิสต์) ควบคู่กันไปด้วย

๑๙. Frank Parkin, *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique* (Cambridge: Tavistock Publications, 1979), ix.

๒๐. Robin Blackburn (ed.), *Ideology in Social Science: Readings in Critical Social Theory* (Fontana / Collins, 1972)

ข. อิทธิพลของมาร์กซิสต์ต่อมานุษยวิทยา ซึ่งดูเหมือนจะเป็นวิชาที่มีการตื่นตัวที่สุดในปัจจุบัน มีหนังสือที่น่าเริ่มอ่านอยู่ ๒-๓ เล่มคือ

M. Bloch (ed.), *Marxist Analyses in Social Anthropology* (๑๙๗๕)^{๒๑}

David Seddon (ed.), *Relations of Production : Marxist Approaches to Economic Anthropology* (๑๙๗๘)^{๒๒}

John Clammer (ed.), *The New Economic Anthropology* (๑๙๗๘)^{๒๓}

และ Stanley Diamond (ed.), *Toward a Marxist Anthropology : Problems and Perspectives* (๑๙๗๙)^{๒๔}

ค. รัฐศาสตร์ อ่าน

Bertell Ollman, "Marxism and Political Science : Prolegomenon to a Debate on Marx's Method" (๑๙๗๓)^{๒๕}

Bob Jessop, "Recent Theories of the Capitalist State" (๑๙๗๗)^{๒๖}

ง. สังคมวิทยา อ่าน

Michael Hechter "Notes on Marxism and Sociology in the USA" (๑๙๗๙)^{๒๗}

จ. เศรษฐศาสตร์ อ่าน

Ian Roxborough, *Theories of Underdevelopment* (๑๙๗๙)^{๒๘}

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทที่ ๕ ว่าด้วย "Imperialism and Dependency"

ฉ. ประวัติศาสตร์ คอยอ่าน (เพราะยังไม่ออก)

Bertell Ollman "Review of Works on Marxist Theory of History" ซึ่งจะออกในวารสาร Marxist Perspectives คงประมาณกลางหรือปลายปี ๑๙๘๐

คราวนี้ ขอให้ผู้เขียนพยายามพูดถึงปัญหาหลักของลัทธิมาร์กซิสต์ในปัจจุบัน

เข่ากันว่า หลังปี ๑๙๕๖ มาจนถึงปัจจุบัน เป็นยุคใหม่ของมาร์กซิสต์ตะวันตก ซึ่งอาจ

๒๑. Maurice Bloch (ed.), *Marxist Analyses in Social Anthropology* (1975).

๒๒. David Seddon (ed.), *Relations of Production : Marxist Approaches to Economic Anthropology* (1978).

๒๓. John Clammer (ed.), *The New Economic Anthropology* (1978).

๒๔. Stanley Diamond (ed.), *Toward a Marxist Anthropology : Problems and Perspectives* (1979).

๒๕. Bertell Ollman "Marxism and Political Science : Prolegomenon to a Debate on Marx's Method" *Politics and Society* Vol. 3 No. 4 (Summer 1973).

๒๖. Bob Jessop "Recent Theories of The Capitalist State" *Cambridge Journal of Economics* (1977).

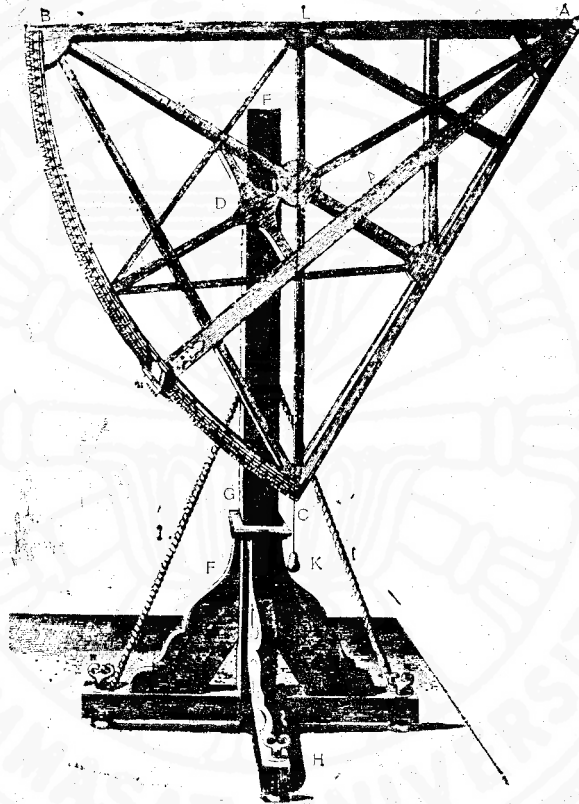
๒๗. Michael Hechter "Notes on Marxism and Sociology in The U.S.A." *Theory and Society*, Vol. 8, No. 3 (Nov. 1979).

๒๘. Ian Roxborough, *Theories of Underdevelopment* (London : The Macmillan Press Ltd. , 1979).

เรียกได้ว่า ยุควิพากษ์สตาลิน (De-Stalinization)

เราจะเริ่มกันที่จุดนี้ T. Shanin^{๒๙} พูดถึงลักษณะเด่นของความคิดมาร์กซิสต์ ยุคสตาลินว่า เป็นลัทธิคัมภีร์ (dogmatism), ถือเศรษฐกิจเป็นปัจจัยชี้ขาด (economic determinism) ถือ

ลัทธิทำได้เป็นตัวอย่างหยาบ ๆ (crude pragmatism) ซึ่งอันหลังนี้มีแนวโน้มต่อต้านการคิดค้นสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นระบบ ผู้เขียนคิดว่า จะเข้าใจได้ง่ายขึ้นถ้านำรูปภาพมาอธิบายประกอบดังนี้

Vulgar Marxism, or Economism

H = Basis

A - B - C = Superstructure

The machine is operated by the pulley (K) of class struggle.

Note : this model represents the primitive state of Marxism before Althusser.

อธิบายภาพ รูปที่ ๑ : ลัทธิมาร์กซ์แบบผิวเผิน (Vulgar Marxism) หรือเศรษฐกิจกำหนด (Economism)

๒๙. Teodor Shanin , "The Third Stage : Marxist Social Theory and The Origins of Our Time"
Journal of Contemporary Asia Vol. 6, No. 3 (1976), p. 290.

H = ฐานเศรษฐกิจ

A-B-C = โครงสร้างส่วนบน

เครื่องกลอันนี้ทำงานได้โดยดิ่งที่ลูกตุ้ม ซึ่งคือการต่อสู้ทางชนชั้น ความคิดมาร์กซิสต์แบบนี้ อาจเรียกได้ว่า Vulgar Marxism หรือ Econo-
mism

ภาพนี้ แสดงถึงกลไกการทำงานของสังคม โดยสังคมหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่ง การวิเคราะห์ แบบนี้อาจเรียกได้ว่าการวิเคราะห์สังคมตามภาพ หน้าตัดด้านขวาง (Synchronic Analysis) หรือ พูดง่าย ๆ ว่า การวิเคราะห์แบบนี้ พยายามที่จะ บอกกับเราว่า ในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นมีโครงสร้าง อะไรที่สำคัญ ๆ บ้าง และโครงสร้างเหล่านั้นทำ งานอย่างไร

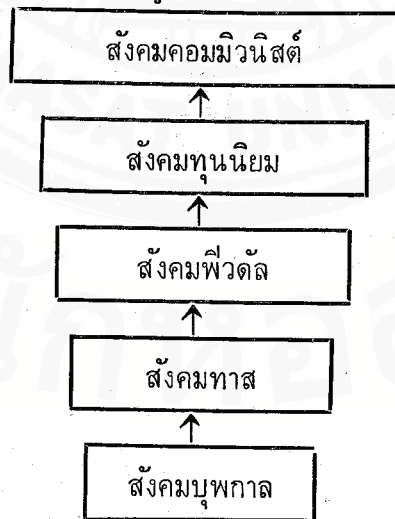
คนที่เชื่อในวิธีวิเคราะห์แบบนี้ ก็จะใช้ตัว แบบอันนี้ไปเป็นเครื่องมือในการมองหรือศึกษา สังคมอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน

แต่การวิเคราะห์ภาพหน้าตัดด้านขวางอย่าง

เดียวย่อมไม่พอ หากจะต้องวิเคราะห์สังคมนั้น ๆ ว่า มีความเป็นมาในอดีตอย่างไร เปลี่ยนมาเป็น สภาพดังปัจจุบันได้อย่างไร และจะเปลี่ยนไป อย่างไรในอนาคต การวิเคราะห์แบบนี้ อาจเรียกได้ ว่าเป็นการวิเคราะห์สังคมตามภาพหน้าตัดแนวดิ่ง (Diachronic Analysis) หรือพอจะพูดได้ง่าย ๆ กระทบง่าให้เห็นภาพสังคมเป็นภาพสามมิติ นั้น คือเห็นภาพสังคมคลี่คลายออกมาจากอดีต มา ปรากฏในปัจจุบัน และพอจะทายได้ว่าจะไป ใน รูปใดในอนาคต

เมื่อต้องการวิเคราะห์สังคมภาพหน้าตัดแนว ดิ่ง ลัทธิมาร์กซ์แบบกลไก (Mechanical Mater-
ialism, Vulgar Marxism, Orthodox Marxism, Econmism ฯลฯ) เสนอขั้นตอนการคลี่คลาย หรือพัฒนาการของสังคมมนุษย์อย่างหลวมๆ ดังที่ เรารู้จักกันดังนี้^{๓๑}

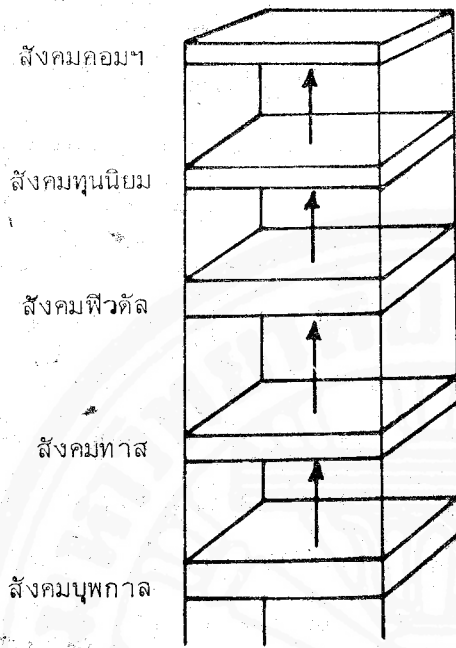
รูปที่ ๒

๓๐. The Poverty of Theory , p. 291.

๓๑. ดู U. Melotti , Marx and the Third World , (Macmillan 1977), Chapter 1.

รูปที่ ๓ (= รูปที่ ๑ + รูปที่ ๒)

ถ้ามองตามขวางจะเห็นรูปที่ ๑

ถ้ามองตามตั้งจะเห็นรูปที่ ๒

แนวความคิดแบบนีมาจากไหน ?

ส่วนหนึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า แนวความคิดแบบกลไกนี้ ในระยะสั้นนั้นง่ายแก่การรับรู้จดจำ และง่ายแก่การผลักดันให้เกิดพลัง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางความคิดทางการเมืองมากกว่าระบบความคิดที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ หรือวิภาษวิธี (dialectic) ที่แท้จริง

เพราะฉะนั้นไม่น่าแปลกใจที่จะพบว่า ระบบการอธิบายพัฒนาการของสังคมมนุษย์ตามระบบวัตถุนิยมกลไก (Mechanical Materialism) นั้นง่ายเสียจนน่ากลัว และเสี่ยงต่อการผิดพลาดอยู่มาก

เช่น “พลังการผลิต ของสังคมหนึ่งย่อมประกอบไปด้วยเครื่องมือการผลิต อุปกรณ์ แรง-

งานที่ได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจขึ้นมา และประชาชนที่ทำงานในกระบวนการของการผลิตตามพื้นฐานของประสบการณ์การผลิตในระดับหนึ่ง เมื่อการผลิตดำเนินการเคลื่อนไหวไปในสังคมก็จะพบว่า ผู้ผลิตต่างก็มีความสัมพันธ์ผูกพันกับผู้อื่นอย่างแยกไม่ออก ความสัมพันธ์ที่ประชาชนเข้าไปสู่แนวทางของการผลิตมูลค่าทางเศรษฐกิจนั้นเรียกว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยมีเนื้อหาอยู่ที่ว่าใครเป็นเจ้าของอุปกรณ์การผลิต และใครเป็นผู้ทำการผลิต กล่าวได้ว่าพลังการผลิตไม่อาจแยกออกจากความสัมพันธ์ทางการผลิตได้ หากแต่ความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งสอง หรือที่เรียกว่า วิถีการผลิต (Mode of Production) ที่จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงขั้นตอน

ที่แน่นอนของพัฒนาการสังคม พลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตนั่นเองที่เป็น โครงสร้างหรือฐานทางเศรษฐกิจของสังคม เป็นพื้นฐานอันแท้จริงที่โครงสร้างทางกฎหมาย การเมือง ฯลฯ ก่อตั้งขึ้นมา และที่ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบอันแน่นอนของจิตสำนึกทางสังคม”^{๓๒}

ข้อความที่ขีดเส้นใต้ไว้ตอนสุดท้ายนี้ เป็น คำของมาร์กซ์ใน Critique of Political Economy ซึ่งมักถูกนำมาตีความให้ง่ายและกลายเป็น ความคิดแบบกลไกไปในลักษณะที่ว่า

ก. เมื่อ พื้นฐานทางเศรษฐกิจเปลี่ยน (พลังการผลิต ขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางการผลิต)

ข. โครงสร้างเบื่องบน (อุดมการ กฎหมาย ฯลฯ) ก็เปลี่ยนตาม (เสมือนหนึ่งว่าเมื่อเพื่องตัวแรกเคลื่อน ก็เกี่ยวให้เพื่องตัวที่สองหมุนตามไปด้วย) นี่แหละลักษณะที่เรียกว่าเป็นกลไก

ค. สังคมมนุษย์ก็คลี่คลายไปตามแนวทางที่ประกอบด้วยวิธีการผลิตที่เด่นชัด ๕ รูปแบบ ดังได้กล่าวมาแล้วคือ สังคมบุพกาล → สังคมทาส → สังคมฟิวดัล → สังคมทุนนิยม → สังคมคอมมิวนิสต์ (หรือสังคมนิยมแบบวิทยาศาสตร์) และในข้อนี้ถ้ามีการตีความขั้นตอนของ

สังคมมนุษย์แบบง่าย ๆ และเป็นแนวหนึ่งแนวเดียวไม่มีสองแล้ว จะก่อให้เกิดลักษณะที่เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงแบบชั้นบันได (unilinear process) กล่าวคือมีแนวโน้มที่จะคิดว่าสังคมมนุษย์ไม่ว่าที่ไหน เคลื่อนไหวทำนองนี้ ต้องได้ตามบันไดทีละขั้น และที่สำคัญ บันไดมีอันเดียว ถ้าใครยึดมั่นกับแนวความคิดนี้อย่างมืดบอด และตายตัว ประตูลสำหรับการค้นคว้า แสวงหาย่อมปิดตาย หัวใจที่แท้จริงของลัทธิมาร์กซ์ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ผลประโยชน์ตกอยู่แก่คนส่วนใหญ่ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบย่อมถูกปกคลุมด้วยม่านหมอกแห่งความเชื่อที่ผิด ผลงานของมาร์กซ์ที่กำเนิดมาด้วยการวิจารณ์ บางครั้งก็วิจารณ์การวิจารณ์ หรือบางครั้งวิจารณ์การวิจารณ์ที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์^{๓๓} ย่อมถูกลดคุณค่าลงโดยผู้ที่สืบทอดความคิดมาในลักษณะกลไก ทฤษฎีที่มีไว้เพื่อปฏิบัติและปฏิวัติ จึงกลายเป็นทฤษฎีที่มีไว้ท่องจำ หรือสร้างความชอบธรรมต่อสถานภาพที่เหนือกว่าของตน หรืออย่างมากก็คืออธิบายสังคมไปอย่างฉาบฉวย

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ มีความเห็นว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับเศรษฐกิจนั้น มักนำไปสู่การสรุปเพียงด้านเดียวว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ

๓๒. ถัดมาจากข้อความที่ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ยกมาอ้างในบทความชื่อ “ปรัชญาประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๔) หน้า ๘๘ ; แต่มีคำให้ความหมายว่า ความคิดของธเนศเป็นแบบกลไก โปรดพิจารณาตอนต่อไป

๓๓. N. Bobbio “Marxism and Socialism” Telos No. 39 (Spring 1979), p. 192.

ล้วนแต่ถูกกำหนด และเป็นฝ่ายถูกทำให้เปลี่ยนไปโดยพื้นฐานเศรษฐกิจแต่ด้านเดียว จนกลายเป็นว่า บั๊จจัยทางการเมืองและวัฒนธรรมล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอันนำไปสู่ข้อวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิมาร์กซ์ว่าเป็นลัทธิบั๊จจัยเศรษฐกิจชี้ขาด (economic determinism) เข้าทำนองความคิด 'นิยมวัตถุ' ที่ปราศจากศีลธรรม และวัฒนธรรมต่าง ๆ นานา"^{๓๔}

อย่างไรก็ตาม ในระดับการสอบค้นที่ซับซ้อนของนักวิชาการใหม่ ๆ ในปัจจุบันบางคนกล่าวอย่างแน่อนว่ารากฐานทางทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์แบบคัมภีร์ (Orthodox Marxism) ที่แท้จริงนั้นเริ่มปรากฏตั้งแต่ผลงานของเองเกลส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **Anti-Duhring** (๑๘๗๗) และต่อมาบางบทถูกย่อมาเป็นหนังสือ **Socialism : Utopia and Scientific** (๑๘๘๒) และกลายเป็นหนังสือที่อ่านกันแพร่หลายที่สุดในขบวนการสังคมนิยมในเยอรมนี ในสากลที่สอง และในพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ รองลงมาจาก **Communist Manifesto** ซึ่งข้อไขว้ไขว้ใจความจากผลงานดังกล่าวของเองเกลส์ ถูกตีความโดยนักวิชาการบางคนในรุ่นหลังว่า เป็นวิภาษวิธีแบบเมตาฟิ-

สิกส์ (Metaphysical Dialectics)^{๓๕} ผู้เขียนจะไม่ก้าวไปถกเถียงเรื่องนี้ในที่นี้เพราะไม่ใช่จุดประสงค์หลักของบทความนี้ เพียงผ่านมาพบโดยบังเอิญ ดังนั้นขอผ่านไปก่อน

๓. ฐานเศรษฐกิจ - โครงสร้างส่วนบน : ทางออกของ Louis Althusser

ตามลัทธิมาร์กซ์แบบคัมภีร์ที่กล่าวมา เมื่อพูดถึงเจาะจงเฉพาะความคิดวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) เราพบว่า มีปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ทำทลายรูปแบบการอธิบายดังกล่าวคือ

ก. อะไรคือความสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามความจริงระหว่างฐานเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบน (Primacy Puzzle)

ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา ผู้ที่พยายามจะฟื้นฟูวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่เพื่อแก้ปัญหานี้ ดูเหมือนจะไม่มีใครมีอิทธิพลมากเท่ากับนักปรัชญามาร์กซิสต์ชาวฝรั่งเศสที่ชื่อว่า Louis Althusser^{๓๖}

หนังสือที่สำคัญของ Althusser ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษคือ **For Marx** (Vintage Books, 1970), **Reading Capital** (New

๓๔. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *อ้างแล้ว*, หน้า ๕๒

๓๕. ดู Jack Mendelson "On Engels' Metaphysical Dialectics : A Foundation of Orthodox (Marxism)" *Dialectical Anthropology* 4 (1979), pp. 65-73.

๓๖. Philippe Van Parijs "From Contradiction to Catastrophe" *New Left Review*, No. 115 (May-June 1979), p. 87.

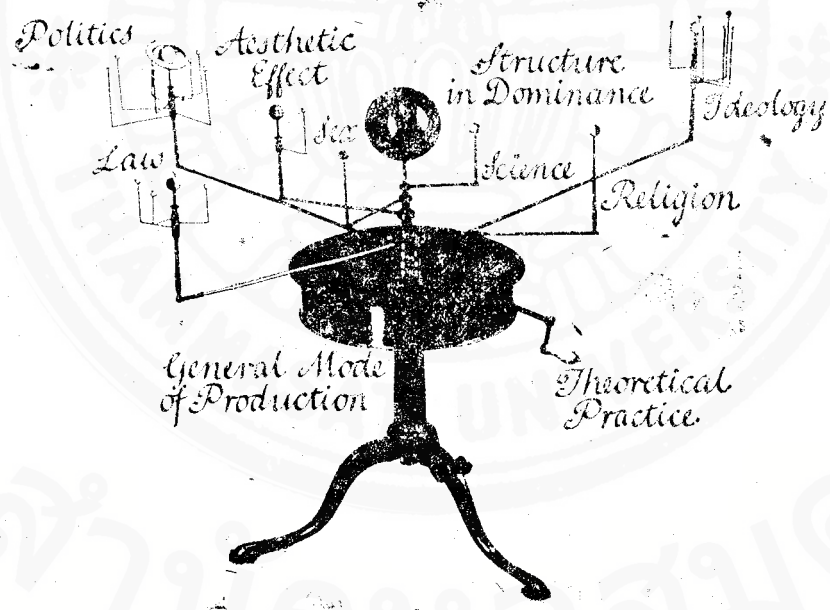
Left Books, 1970), **Lenin and Philosophy** (New Left Books, 1971), **Essays : Essays in Self-Criticism** (New Left Books, 1976), และ **Politics and History** (New Left Books, 1977)

ออกจะเป็นการไม่เป็นธรรมอยู่มากที่ผู้เขียน ไม่ได้อ่านงานของ Althusser ทั้งหมด ภาพของ เขาที่ปรากฏต่อท่านผู้อ่าน จึงอาจเป็นภาพที่ผู้ วิจัยงานของเขาหยิบยื่นมาให้ดู แล้วผู้เขียน

เก็บมาแล้วต่อ อย่างไรก็ตามผู้เขียนพยายามจะจับ ประเด็นใหญ่ๆ ซึ่งคำพิจารณาเหล่านั้นเป็นที่ยอม รับกันทั่วไปแล้วมาพูด (จะเป็นการดีไม่น้อยถ้า มีผู้เห็นด้วยกับแนวความคิดของ Althusser ใน เมืองไทยให้คำวิจารณ์ ได้กลับมา, หรือมิฉะนั้น ผู้เขียนหวังว่าคงได้ศึกษาได้ละเอียดขึ้นในโอกาส หน้า)

ขอให้เราเริ่มที่ตัวแบบที่ Althusser เสนอ (ตามการตีความของ E.P. Thompson) ดังรูป

รูปที่ ๔ Basts Superstructure (The Poverty of Theory, Plate^{๓๗} II)

Althusser's Marxist Orrery

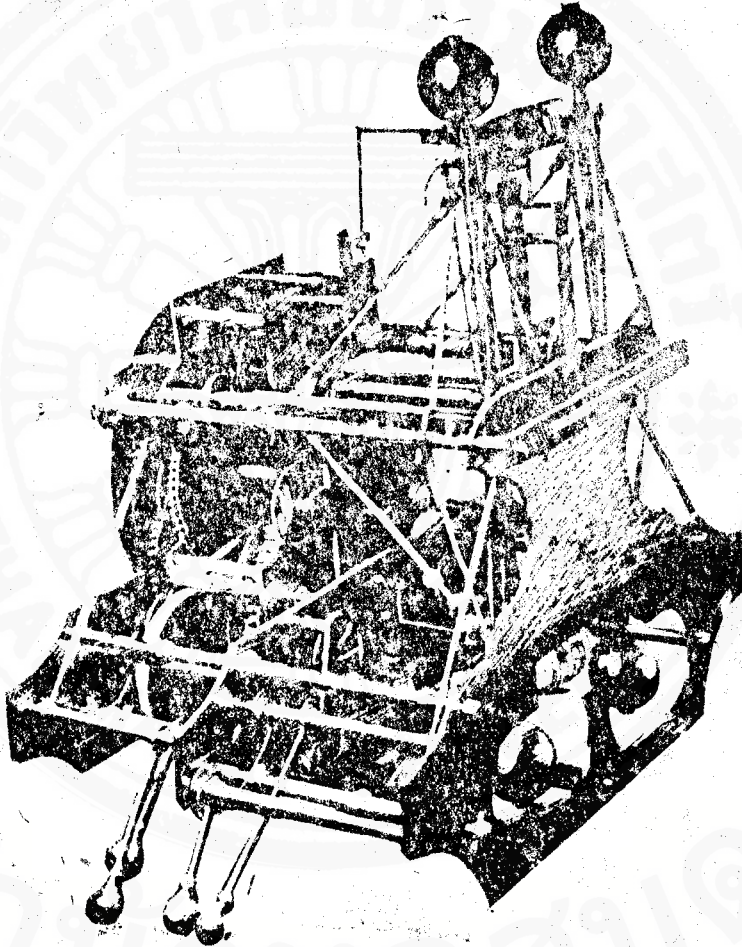
Note: While this machine may be simply rotated by turning the handle of theoretical practice, it is possible to replace the handle with a motor: see next plate.

๓๗. *The Poverty of Theory* , p. 292

อธิบายภาพ : ระบบสุริยะจักรวาลแบบมาร์ก-
ซิสต์ของอัลธุสแซร์ระบบนี้ ทำงานโดยบนปฏิบัติ
การทางทฤษฎี (Theoretical practice) ที่มี
หมุน รูปนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างฐาน
เศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบน เมื่อเริ่มบนมี
หมุนโครงสร้างต่าง ๆ ที่ครอบงำอยู่ข้างบน (การ

เมือง, กฎหมาย, เชื้อกส์, สุนทรีศาสตร์,
วิทยาศาสตร์, ศาสนา, และอุดมการ) จะหมุนรอบ
ฐานเศรษฐกิจเหมือนดาวพระเคราะห์ หมุนรอบ
ดวงอาทิตย์ ดวงอาทิตย์ย่อมอยู่เป็นหลักเหมือนกับ
กับที่ฐานเศรษฐกิจย่อมเป็นปัจจัยชี้ขาดในชั้น
สุดท้าย

รูปที่ ๕ (The Poverty of Theory, Plate III)^{๓๘}

The Motor of History: Class Struggle

The motor, which may be attached to the orrery is operated by four simple levers at the base : these activate respectively the four gears of bourgeoisie, petty bourgeoisie, proletariat, and peasantry. When left to run automatically, the motions are governed by four globes (two above, two at base) of the true and false consciousness of bourgeoisie and proletariat. In both cases the true and false globes are held in tension by a spring (ideology), and the resultant torsion regulates the motor.

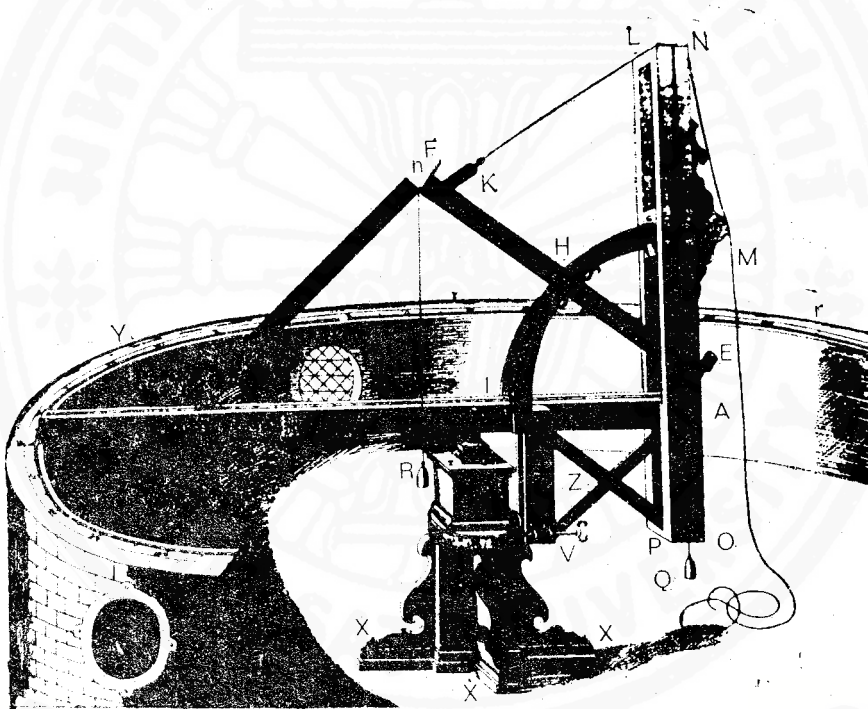
๓๘. *Ibid.* , p. 293.

อธิบายภาพ : รูปนี้แสดงมอเตอร์ของประวัติศาสตร์ ซึ่งคือการต่อสู้ทางชนชั้น (มอเตอร์นี้สามารถเอาไปติดเข้าที่มือหมุนของรูปที่ ๔ (Plate II) เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องหมุนด้วยมือหมุน

เครื่องมอเตอร์ทำงานโดยกระเดื่อง ๔ อัน ที่ฐานจะไปผลักดันให้เกียร์ ๔ ตัวทำงาน (เกียร์ ๔ ตัวคือ กระฎุมพี, กระฎุมพีน้อย, กรรมาชีพ และชาวนา) ถ้าปล่อยเครื่องให้เดินโดยอัตโนมัติ

ความเคลื่อนไหวของมันจะถูกกำหนดโดยลูกยาง ๔ ลูก (ข้างบน ๒ ข้างล่าง ๒) ซึ่งเป็นตัวแทนความสำนึกผิดถูกของกระฎุมพี และกรรมาชีพ ในทั้งสองกรณี ลูกยางที่ถูกกับที่ผิดจะถูกชักให้เกิดความตึงเครียดขึ้นโดยขดลวดสปริง (หมายถึงอุดมการ) และผลแห่งการบิดเกลียวของลวดสปริงจะบังคับเครื่องมอเตอร์ให้ทำงานต่อไป ๆ

รูปที่ ๖ (The Poverty of theory, Plate TV)^{๓๙}

Mode of Production/Social Formation

X = the basis of productive forces. Upon this rest the productive relations (W & T), regulated by the screw (V) of surplus value extraction. The long horizontal arm is the economy, or more strictly, capital, positing the conditions for its reproduction. This arm inscribes the shape and limits of the social formation (the wall, Y). The high vertical arm is the State, from which are deployed two pulleys: the Repressive State Apparatus (R), and the Ideological State Apparatus (Q). Note: a very much refined model of this, without any necessary correspondence between horizontal arm and wall, has now been patented by Messrs Hindess and Hirst.

๓๙. Ibid, p. 294.

อธิบายภาพ : วิธีการผลิต (Mode of Production) และชีวิตสังคม (Social Formation)
 $X =$ ฐานของพลังทางการผลิต

เหนือฐานนี้ความสัมพันธ์ทางการผลิต (W & T) จะถูกกำหนดโดยรูปแบบการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน (V)

คานยาวตามขวางคือเศรษฐกิจหรือพูดให้เจาะจงกว่านั้นก็คือทุนซึ่งวางตัวอยู่ในเงื่อนไขที่จะก่อร่างสร้างตัวไปเรื่อย ๆ คานยาวอันนี้จะเป็นตัวกำหนดรูปร่างและขีดจำกัดของชีวิตสังคม (คือกำแพง Y) คานยาวตามแนวดิ่งคือรัฐซึ่งจะแปรขบวนไปตามการชักใยของกลไกของรัฐที่กดขี่ปราบปราม (R) กับกลไกของรัฐที่มีลักษณะอุดมการ (Q)

ในที่นี้จะยกมาวิจารณ์เฉพาะกรณีที่เราเรียกว่า โครงสร้าง (Structure) และกระบวนการ (Process) ของสังคม เมื่อเอาเรื่องที่เรากล่าวมาแล้วเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตามขวาง (synchronic analysis) กับการวิเคราะห์ตามแนวดิ่ง (diachronic analysis) มาพูดรวมกันไปเราอาจจับคู่ได้อย่างหยาบ ๆ ว่า

(i) synchronic analysis พยายามวิเคราะห์โครงสร้าง (structure)

(ii) diachronic analysis พยายามวิเคราะห์กระบวนการ (process)

วิชาเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ มีแนวโน้มที่ถนัดในการใช้วิธีวิเคราะห์

แบบ synchronic analysis นั่นคือ พยายามมองสังคมทั้งภาพให้หยุดนิ่ง (ชั่วขณะใดขณะหนึ่ง) แล้วค้นหาคำว่ามีโครงสร้างหรือกลไกอะไรที่สำคัญ ๆ เกาะเกี่ยวกันอย่างไรในสังคมนั้น ๆ แนนอนวิธีการเช่นนี้ ก็ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ด้วยเหมือนกัน แต่ใช้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์เท่านั้น ประวัติศาสตร์ไม่เคยยอมรับว่าการวิเคราะห์ดังกล่าวมีความสมบูรณ์ในตัวเองได้เลย

ถึงตรงนี้คำถามก็คือ แล้ววิธีการวิเคราะห์ของ Althusser เป็นอย่างไร ? (เนื้อหาส่วนใหญ่ได้จากบทความขนาดยาวกว่า ๒๐๐ หน้าของ E.P. Thompson, *The Poverty of Theory* ซึ่งเขียนเพื่อวิจารณ์ Althusser โดยเฉพาะ)

คำตอบอาจเริ่มต้นด้วยการอธิบายระบบความคิดของ Althusser ที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็น Marxist Structuralism

ในสายตาของ Althusser ประวัติศาสตร์มีความสำคัญกว่าสิ่งอื่น ๆ ในระบบความคิดมาร์กซิสต์ ดังเขาเขียนไว้ว่า

“ข้าพเจ้ากลัวพูดได้ว่า มาร์กซ์ได้เปิดพรมแดนใหม่แห่งความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ให้แก่วิชาประวัติศาสตร์ เหมือนดังกับที่ ธาลีส (Thales) ไปเปิดพรมแดนแห่งความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ให้กับคณิตศาสตร์ และกาลิเลโอได้เปิดพรมแดนดังกล่าวให้แก่วิชาฟิสิกส์”^{๔๐}

๔๐. Althusser, *For Marx* (1979), p. 14.

หลังจากนั้น เขาก็เสนอว่านักประวัติศาสตร์ที่ทำงานกันอยู่นั้น “ขาดทฤษฎีทางประวัติศาสตร์”^{๔๑}

Althusser รับอาสาเข้ามาอธิบายความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างฐานเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบนใหม่โดยเสนอว่าอันที่จริงแล้วมาร์กซ์ได้เสนอไว้แล้ว ดังอาจอธิบายได้ด้วยถ้อยคำสำคัญ ๆ ต่อไปนี้

- ก. โครงสร้างการครอบงำ (Structure-in-dominance)
- ข. บ้างชี้ขาดในขั้นสุดท้าย (in-the-last-instance determination)
- ค. การกำหนดเกินขนาด (over-determination)

Althusser บอกว่า “มาร์กซ์ชี้ให้เห็นทั้งสองปลายของสายโซ่: ปลายข้างหนึ่งเราเห็นว่า บ้างชี้ขาดในขั้นสุดท้ายนั้นคือกรรมวิธีการผลิต (ทางเศรษฐกิจ), ส่วนปลายอีกข้างหนึ่งเราเห็นว่าโครงสร้างส่วนบนมีอำนาจ และประสิทธิภาพเฉพาะอย่าง (specific effectivity) ในตัวของมันเองในบางระดับ (relative autonomy)”^{๔๒}

แต่เขาก็ดูเหมือนจะบอกอีกสิ่งหนึ่งว่า “บ้างชี้ขาดในขั้นสุดท้าย” นี้เป็นเพียงนิยาย เพราะไม่ว่าขณะใดก็ตามที่เราวิเคราะห์สังคม ตั้งแต่

วินาทีแรกถึงวินาทีสุดท้าย ชั่วโม่งของ (บ้างชี้ขาด) “ขั้นสุดท้าย” ไม่เคยปรากฏออกมาเลย^{๔๓}

ด้วยเหตุนี้ภารกิจของนักวิเคราะห์สังคมจึงอยู่ที่ต้องศึกษาโครงสร้างส่วนบนว่ามันมีประสิทธิภาพเฉพาะอย่างที่มีอำนาจในตัวของมันเองในบางระดับได้อย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายการเมือง “ศาสนา อุดมการ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลในตัวของมันเองเป็นพิเศษในบางระดับอย่างไรในระบบสังคมส่วนรวม (ดูรูป Plate II ประกอบ)

ปฏิบัติการทางทฤษฎี (Theoretical practice) ของ Althusser คือการสร้างแบบพิมพ์เขียวทางทฤษฎีที่จะให้ใช้วิเคราะห์สังคมทุกสังคมได้ (Grand Theory) ความพยายามดังกล่าวสำเร็จได้ กล่าวคือสามารถสร้างระบบการอธิบายที่น่าฟัง สมเหตุสมผลในทางตรรกวิทยา

ตามความเห็นของ E.P. Thompson ความพยายามของ Althusser ที่จะเอา “ทฤษฎีประวัติศาสตร์ที่ตนสร้างมาให้ให้นักประวัติศาสตร์ใช้นั้น นักประวัติศาสตร์หาต้องการไม่” ด้วยเหตุผลสำคัญที่ขอแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. วิธีสร้างทฤษฎีของ Althusser ผิด เพราะ Althusser เข้าใจวิธีการของมาร์กซ์ผิด

๔๑. L. Althusser, E. Balibar, *Reading Capital* (1979) p. 110.

๔๒. *For Marx*, p. 111.

๔๓. *Ibid.*, p. 113.

Althusser บอกว่า “มาร์กซ์ไม่ได้ทำการวิเคราะห์สังคมใดสังคมหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรม แม้แต่ประเทศอังกฤษที่มาร์กซ์กล่าวถึงบ่อยๆ ในหนังสือ Capital บรรพหนึ่งก็เช่นกัน ที่มาร์กซ์วิเคราะห์จริงๆ คือวิธีการผลิตแบบทุนนิยม (Capitalist Mode of Production) ไม่มีอะไรอื่นนอกไปกว่านี้..... อย่าไปคิดว่ามาร์กซ์กำลังวิเคราะห์สภาพรูปธรรมของประเทศอังกฤษเมื่อเขาพูดถึงประเทศอังกฤษ เขาพูดถึงเพื่อแสดงเป็นตัวอย่างของทฤษฎี (นามธรรม) ว่าด้วยการผลิตแบบทุนนิยมของเขาเท่านั้น”^{๔๔}

Althusser มีความเห็นว่าเวลามาร์กซ์ศึกษาสังคมกระฎุมพีสมัยใหม่ (modern bourgeois society) วิธีศึกษาของมาร์กซ์สะท้อนให้เห็นทฤษฎีประวัติศาสตร์ของเขาดังนี้ สังคมมนุษย์นั้นประกอบด้วยส่วนใหญ่ๆ ๒ ส่วน

(๑) ส่วนหนึ่งของสังคมดังกล่าว จะเป็นที่เข้าใจได้เมื่อศึกษาถึงต้นกำเนิดความเป็นมาของมัน (Theory of genesis of this result) เพราะมันเป็นผลิตผลทางประวัติศาสตร์ที่คลี่คลายมาแต่อดีต มาปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่ผลผลิตของประวัติศาสตร์นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมปัจจุบันเท่านั้น มิใช่ส่วนทั้งหมด

(๒) อีกส่วนหนึ่งที่เหลือ จะเข้าใจได้เมื่อศึกษาถึงตัวสังคม (Theory of body) หรือโครง

สร้างปัจจุบันของสังคม (The contemporary structure of society) ซึ่งในส่วนนี้ไม่มีอิทธิพลจากผลผลิตของประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในส่วนแรกนั้น ประวัติศาสตร์จะเข้ามาให้ความกระจ่างได้ แต่ในส่วนที่สองนี้ Althusser อ้างว่าเป็นเป้าหมายของมาร์กซ์ใน Capital ที่ต้องการเสนอทฤษฎีว่าด้วยโครงสร้างแห่งวิธีการผลิต ซึ่งเป็นคนละเรื่องโดยสิ้นเชิงกับส่วนแรก

อธิบายด้วยคำพูดของ Althusser เองก็คือ “จากหนังสือ Poverty of Philosophy และ ๑๘๕๗ Introduction มาร์กซ์เตือนเร่ว่า สิ่งที่เขา กำลังแสวงหาอยู่นั้น มิใช่กลไกต่างๆ (mechanism) ของระบบการผลิตของ สังคมที่เป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ แต่กำลังแสวงหา กลไกที่ผลิต Society Effect ขึ้นมา และอันนี้คือโฉมหน้าที่แท้จริงของสังคมปัจจุบันขณะที่ศึกษา”^{๔๕}

อะไรคือ “society effect”? ที่ต้องอธิบาย ก็เพราะคำว่า effect มีความหมายได้ทั้งในแบบประธานและแบบกรรม (ในแบบประธานเช่น The effect of a drug ควรแปลว่า อิทธิพลของยาต่อร่างกาย ฯลฯ, ในแบบกรรม เช่น สิ่งหนึ่งเป็นผล (effect) มาจากสิ่งอื่นๆ) ในที่นี้ Althusser ใช้ในความหมายแรก เช่น อิทธิพล

๔๔. L. Althusser, *Lenin and Philosophy* (1971), p. 76.

๔๕. *Reading Capital*, p. 68.

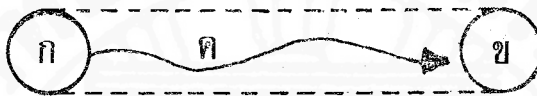
ทางเศรษฐกิจ, อิทธิพลทางการเมือง, อิทธิพล
ทางความคิดอุดมการ ฯลฯ

Genesis” กับ “The Theory of Body” ตาม
ความเห็นของ Althusser

เราสามารถแสดงแผนภาพประกอบความเข้าใจ
ในความแตกต่างระหว่าง “The Theory of

Theory of Genesis (Althusser เรียกว่า
เป็น Hegelian conception)

รูปที่ ๗

ก. คือจุดกำเนิด (genesis) สมมุติเอาไว้
ที่ไหนสักแห่งในอดีต

ข. คือสังคมปัจจุบัน

ค. คือแนวทางที่สังคม ก. เปลี่ยนแปลง

คือคลายมาในขบวนการทางประวัติศาสตร์ (ซึ่ง
จะคัดเคียวผ่านขั้นตอนอะไรมาบ้างนั้นเป็นอีก
ประเด็นหนึ่ง ที่นอกเหนือความประสงค์ใน
ที่นี่)

Theory of body

รูปที่ ๘

ก. คือจุดกำเนิด (genesis) ที่ไหนสัก
แห่งในอดีต

ก ๑ คือผลผลิตทางประวัติศาสตร์ของสัง
คมที่คลืคลายมาจาก (ก) จะมาเป็นสังคมปัจจุบัน
ซึ่งตามความเห็นของ Althusser นั้นคล้ายกับ
ว่าจะจับให้หยุดได้ (อย่างน้อยในการศึกษา)

และในภาพนี้ดังกล่าว เราจะเห็นกลไก
(mechanism) หรือโครงสร้างของสังคมปัจจุบัน
ทำให้ (ก ๑) นั้นมีคุณสมบัติในการที่จะผลิต
อิทธิพลทางสังคม (society effect) ซึ่งเป็นสิ่ง
ที่จะกำหนดรูปแบบชะตาชีวิตของสังคมปัจจุบัน

ข. คือสังคมปัจจุบัน

ค. คือแนวทางที่สังคมคลี่คลายเปลี่ยนแปลงมาจาก (ก) ถึง (ข)

พูดอย่างคร่าว ๆ Thompson ปกป้องแนวการอธิบายตามรูปที่ ๗ Althusser เสนอการอธิบายตามรูปที่ ๘ ส่วนผู้เขียนเองเห็นด้วยกับแนวการอธิบายตามรูปที่ ๗ มากกว่ารูปที่ ๘ ด้วยเหตุผลดังนี้

(ก) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และมีความต่อเนื่อง (อย่าเข้าใจผิดว่า ความต่อเนื่อง คือ การรักษารูปแบบเดิมให้ผ่านช่วงเวลา เช่นการปฏิวัติอาจทำให้รูปแบบของสังคมก่อนและหลังการปฏิวัติ มีลักษณะไม่ต่อเนื่อง คือไม่เหมือนเดิม แต่ความต่อเนื่องทางเหตุการณ์ย่อมปรากฏอยู่)

“ประวัติศาสตร์ไม่เคยหลับ และไม่เคยตาย ใครจับมันหยุด แม้ชั่วขณะ มันย่อมจะเผามือ”^{๔๖}

นี่คือทัศนะต่อประวัติศาสตร์ของ Thompson ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วย

(ข) Althusser คิดว่า ทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์ (เขาพยายามเรียกชื่อใหม่ว่า Theory of Genesis) ไม่มีความสามารถที่จะอธิบายสิ่งต่างๆ ที่เขาเสนอ อาทิเช่น กลไก หรือโครงสร้างทางสังคมปัจจุบัน และอิทธิพลทางสังคม (society effect) ฯลฯ ดังที่เขาคิดว่านักวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์ทำได้อย่างมากก็คือ มอง

สังคมปัจจุบันดังเช่นเป็น “กองทราย, จอมปลวก, หรือกลุ่มของมนุษย์มาอยู่รวมๆ กัน”^{๔๗} โดยอ้างว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ขัดเซฟเนจรมมาจากอดีต มารวมกันกองอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ผู้เขียนคิดว่าความคิดดังกล่าวไม่ถูกต้องค่อนข้างแรงด้วยอัตรา และดูถูกการอธิบายที่แตกต่างไปจากของตนว่าใช้ไม่ได้

(ค) จากทัศนะต่อประวัติศาสตร์ของ Althusser ในข้อ (ข) ทำให้เขาเน้นที่จะเสนอแต่โครงสร้างหรือกลไกเป็นหลัก คุณค่าของข้อเสนอดังกล่าวจะมีไม่ได้เลย ถ้ายังตอบคำถามไม่ได้ว่า “โครงสร้าง” ที่ไปทำให้ (ก ๑) มีคุณสมบัติเช่นนี้เช่นนั้นตามระบบการอธิบายของเขานั้น มาจากไหน ? ใครจะตอบแทน Althusser บ้าง ?

Thompson วิจารณ์ว่า ถึงแม้ Althusser จะทุ่มเทความสนใจอ่านงานชิ้นมีมาของมาร์กซ์ (Capital) จนถึงกับเขียนหนังสือ Reading Capital ออกมา แต่เขาหาเข้าใจฐานะของหนังสือฉบับดังกล่าวไม่ พูดอีกนัยหนึ่ง Althusser หาได้สรุปบทเรียนทางประวัติศาสตร์จากที่มาร์กซ์เคยประสบและนำมาพัฒนาต่อไม่ ชำร่วยกว่านั้นยังกลับเสนอสิ่งที่ถอยหลังเข้าคลองอย่างยิ่ง ต่อไปนี้ขอให้เราดูรายละเอียด

๑.๑ อะไรรื้อกอบทเรียนจาก Capital

หลังมรณกรรมของมาร์กซ์แล้ว เองเกลส์คือคนที่จะตอบปัญหานี้ได้ดีกว่าใคร ในปี ค.ศ.

^{๔๖}. *The Poverty of Theory*, p. 303.

^{๔๗}. *Reading Capital*, p. 65.

๑๘๙๓ ในจดหมายฉบับหนึ่งถึงเมอร์ริง (Me-
hring) เองเกลส์เขียนว่า :

“มีอยู่อีกประเด็นเดียวที่ขาดไป อย่างไรก็
ตามเป็นประเด็นซึ่งมาร์กซ์และฉันต้องประสบ
ความล้มเหลวเสมอมา เพราะในข้อเขียนของเรา
ทั้งสองไม่ได้ให้ความสำคัญแก่มันเพียงพอ นึกที่
ไรเราก็รู้สึกผิดด้วยกันทั้งคู่ กล่าวได้ว่าเรามีภาระ
ที่ต้องเน้นเป็นอันดับแรกถึงการมองว่าความคิด
ทางการเมือง กฎหมาย และอุดมการณ์อื่น ๆ รวม
ทั้งพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านแนวความคิด
เหล่านี้ย่อมมาจากข้อเท็จจริงแห่งฐานทางเศรษฐ-
กิจ ในการทำเช่นนั้นเราได้ละเลยด้านที่สามัญไป
มันคือแนวทางที่ความคิดเหล่านี้ปรากฏออก
มา ทั้งนี้ทำไปเพื่อเนื้อหาที่เราเสนออยู่”^{๔๘}

ตีความ : ถ้า A คือ ฐานเศรษฐกิจ

B คือ โครงสร้างส่วนบน

(ความคิดทางการเมือง, กฎหมาย, อุดมการณ์ ฯลฯ)

เองเกลส์รู้สึกวาทะที่ผ่านมามาร์กซ์เห็นว่า
B นั้นมาจาก A แต่มาร์กซ์และฉันไม่ให้ความ
สนใจอย่างพอเพียงว่า B มาจาก A อย่างไร มี
รูปแบบได้อย่างไรบ้าง มีความสลับซับซ้อน และ
ความหลากหลายขนาดไหน ดังเช่นในตอนต่อมา
ของจดหมายฉบับเดียวกับข้างบน เองเกลส์เขียน
ว่า “เป็นความคิดที่เขลามาก (fatuous notion)
..... เป็นเช่นนั้น เพราะเราปฏิเสธพัฒนาการ
ทางประวัติศาสตร์ที่เป็นอิสระของอุดมการณ์ต่างๆ

อย่าง ซึ่งแสดงบทบาทอยู่ในประวัติศาสตร์ และ
เรายังปฏิเสธอิทธิพลของอุดมการณ์พวกนี้ในประ-
วัติศาสตร์ด้วย พื้นฐานของความเขลาอันเกิดจาก
ความคิดหลักอันหนึ่งซึ่งขาดลักษณะวิภาษวิธี
(undialectical conception) นั่นคือ คิดถึง
สาเหตุ (cause) และผลลัพธ์ (effect) ในแง่
ที่กระโดดจากขั้นหนึ่งไปอีกขั้นหนึ่งอย่างตายตัว
เกินไป ทำให้ละเลยไปอย่างสิ้นเชิงถึงการมีปฏิ-
สัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างสาเหตุกับผล
ลัพธ์.....” นี่หมายความว่าอย่างไร พุดง่าย ๆ
ก็คือ ขาดการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ และ
สภาพรูปธรรมที่พอเพียงนั่นเอง

มาร์กซ์เคยตระหนักถึงปัญหานี้มาก่อนแล้ว
(แต่จนกระทั่งสิ้นชีวิต เขาก็ไม่มีโอกาสได้เอา
ชนะอุปสรรคดังกล่าว และพัฒนาข้อเขียนใน
แนวดังกล่าวขึ้นมาได้อย่างเป็นที่น่าพอใจ) ดัง
เช่นเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๘๖๓ ในจดหมาย
ฉบับหนึ่งถึงเองเกลส์ มาร์กซ์เขียนเล่าถึงการ
เขียนหนังสือ Capital ของเขานั้นก้าวหน้าไปได้ช้า
มาก เขาต้องยกเครื่องใหม่หมด ดังข้อความที่ว่า
“เมื่อฉันมองดูกองเอกสารที่เขียนไว้ เห็นได้ทันที
ว่า ทำให้ฉันจึงต้องยกเครื่องใหม่ทั้งหมด และ
ทำไมจึงต้องทำแม้กระทั่งวิเคราะห์หารากฐานทาง
ประวัติศาสตร์ให้กับข้อมูล ซึ่งบางอันไม่เป็นที่
รู้จักกันนัก”

ควรเป็นที่เข้าใจด้วยว่า หนังสือ Capital
นั้นไม่ใช่งานทางประวัติศาสตร์แต่ตามชื่อ (Capi-

^{๔๘}. The Poverty of Theory, p. 259.

tal: A Critique of Political Economy) บอก
แล้วว่าเป็นการวิจารณ์เศรษฐศาสตร์การเมือง
ในฐานะที่เป็นสำนักความคิด (สาขาวิชา) ของ
กรรมพีที่มีอิทธิพลมาก มองในแง่นี้ มาร์กซ์จึง
ต่อสู้กับกรรมพี ด้วยระบบศัพท์แสง และตรรกะ-
วิชาของกรรมพี แม้จะกล่าวได้ว่า Capital ของ
มาร์กซ์ประสบความสำเร็จในเวทีดังกล่าว แต่ใน
ตัวของมันเอง Capital พุ่งพลั้งหลักไปสู่ในสาขา
วิชาเศรษฐศาสตร์มากกว่าอย่างอื่น และเศรษฐ-
ศาสตร์ไม่ใช่ความรู้สาขาเดียวที่จะเข้าใจสังคม
มนุษย์ (ซึ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา)
ได้ทุกแง่ทุกมุมไป นี่คือบทเรียน ทาง
ประวัติศาสตร์ แห่งความก้าวหน้าและขีดจำกัด
ที่นักทฤษฎีควรตระหนักแก้ไข

ความผิดพลาดของ Althusser ในข้อนี้
คือแทนที่เขาจะให้ความสำคัญกับการศึกษาประ-
วัติศาสตร์เพื่อเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างฐาน
เศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบนในรูปลักษณะนา
นาประการที่จะมีได้ (เพราะเคยมีในตัวอย่างที่
เป็นจริง) เขากลับคิดว่าความสัมพันธ์ดังกล่าว
สามารถร่างออกมาได้ด้วยการสร้างคำใหม่ ๆ และ
สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคำเหล่านั้นให้สมเหตุ
สมผลทางตรรกวิทยา

ถึงตอนนี้เรามาดูตัวอย่างว่า Althusser
ถอยหลังเข้าคลองอย่างไร (ตามความเห็นของ
Thompson)

๑.๒ Althusser: โฉมหน้าใหม่ของ Pro-
udhon

Althusser อ้างถึงหนังสือ The Poverty
of Philosophy ที่มาร์กซ์เขียนโจมตี Proudhon
และในการใช้หนังสือเล่มนี้ก็เช่นกัน ความผิด
พลาดอันใหญ่ของ Althusser ตามความเห็นของ
Thompson ก็คือ อ่านหนังสือไม่แตก อ้างเอา
มาเพียงบางส่วน และตีความผิดจากความหมาย
ดั้งเดิม ดูเหมือนวิธีการของ Althusser ได้มา
จากการอ่านหนังสือเล่มนี้มากกว่าเล่มใด ๆ แต่
กลับกลายเป็นว่าเขารับเอาวิธีการของ Proudhon
(ที่มาร์กซ์โจมตี มิใช่ของมาร์กซ์เอง) มาใช้

Proudhon เขียนว่า “เราไม่ได้เสนอประ-
วัติศาสตร์ตามขั้นตอนแห่งเวลา แต่ตามการเรียง
ลำดับแนวความคิด”^{๔๔}

มาร์กซ์วิจารณ์ว่า “นักเศรษฐศาสตร์กรรม
พีได้พัฒนาภาษาที่ตายตัว ไม่แปรเปลี่ยนและ
เป็นนิรันดร์ขึ้นมาใช้ อาทิเช่น การแบ่งงานกัน
ทำ เครดิต เงิน ฯลฯ แต่พวกเขาหาได้อธิบาย
ถึงขบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ได้กำเนิดและ
หล่อเลี้ยงสิ่งเหล่านี้ไม่..... เมื่อใดที่เราเลิกค้น
หาขบวนการทางประวัติศาสตร์แห่งความสัมพันธ์
ทางการผลิตซึ่งให้กำเนิดคำพวกนี้กลายเป็นภาษา
แสดงออกทางทฤษฎีขึ้นมาได้..... เมื่อนั้นเรา
อาจถูกผลักกลับไปสู่ทฤษฎีที่ว่าความคิดเหล่านี้
เป็นความเคลื่อนไหวของเหตุผลบริสุทธิ์ (จึง
กลายเป็นแนวความคิดแบบเมตาฟิสิกส์-ผู้เขียน)

๔๔. Ibid., p. 309.

.... ด้วยเหตุดังกล่าว นักเมตาฟิสิกส์ผู้ซึ่งกำลังเล่นกับของที่เป็นนามธรรมจึงคิดว่าเขากำลังทำการวิเคราะห์สังคม และคนพวกนี้คิดว่า ถ้าเขาปลีกตัวออกจากสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงได้มากเท่าไร เขาก็จะเข้าไปใกล้ศูนย์แห่งสัจธรรมได้มากเพียงนั้น (มาร์กซ์วิจารณ์ต่อไปอีกว่า) ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำรงอยู่ ทุกสิ่งที่อาศัยอยู่บนดินและได้น้ำ จะถูกกรอแงไปในภาษานามธรรมทั้งดงามด้วยตรรกวิทยาได้ ถ้าโลกแห่งความเป็นจริงจะถูกลบหายไปในภาษานามธรรมเหล่านั้น ในภาษาตรรกวิทยาเหล่านั้น ก็คงอย่าประหลาดใจเลย

แต่ สิ่งทั้งปวงที่ดำรงอยู่ สิ่งทั้งปวงที่อาศัยอยู่บนพื้นดินและได้น้ำ ย่อมดำรงและอาศัยอยู่ในอาการที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง”

มาร์กซ์ถาม Proudhon ว่า “สูตรสำเร็จทางตรรกวิทยาเพียงอันเดียวที่ว่าด้วยความเคลื่อนไหวด้วยความต่อเนื่อง ว่าด้วยเวลา จะอธิบายสังคมทั้งสังคมที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจงานาชนิดดำรงอยู่ควบคู่กันไปและเสริมซึ่งกันและกันได้ได้อย่างไร?”

ทางเลือกของ Proudhon คือสร้างสูตรแบบนี้ขึ้นมาหลาย ๆ อัน แล้วอธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจไปที่ละเรื่อง อาทิเช่น เรื่องการแบ่งงาน เรื่องการผลิต เรื่องการเงิน เรื่องการแลกเปลี่ยน เรื่องการวิภาคผลผลิต ฯลฯ แต่การ

อธิบายเช่นนี้ ไม่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ในชีวิตจริง เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้หาแยกขาดจากกันไม่

Althusser อ้างคำถามสุดท้ายของมาร์กซ์ (ที่เพิ่งกล่าวไป) มาตั้งเป็นปริศนาในงานเขียนของตนด้วย และพยายามหาทางแก้ แต่ข้อเสนอของเขา แม้จะพยายามมองภาพสังคมทั้งสังคมก็ตาม แต่ภายในภาพสังคมอันเป็นนามธรรมนั้น เขาจับปรากฏการณ์ทางสังคมแบบต่างๆ มาไว้ด้วยกันในรูปของระดับต่าง ๆ ที่มีการเกาะเกี่ยวกันแบบตรรกวิทยา และเป็นนามธรรม อาทิ ระดับทางกฎหมาย เป็นต้น รูปแบบของความเกาะเกี่ยวเช่นนี้พิสูจน์ให้ผิดหรือถูกไม่ได้ในทางตรรกวิทยา นอกเสียจากต้องศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งประการหลังนี้ เขาไม่ได้ทำ

๒. สืบเนื่องจากข้อ ๑. ปัญหาใหม่ที่จะอภิปรายในที่นี้ก็คือ อะไรคือประโยชน์จาก Capital? และจะใช้ประโยชน์ดังกล่าวมาวางรากฐานในการศึกษา (หรือสร้างทฤษฎี) ต่อไปอย่างไร บอกล่วงหน้าก่อนก็ได้ว่า ในข้อ ๒ นี้เราจะพูดถึง “ภาษาทางประวัติศาสตร์” (historical concepts, historical categories) และ “ตรรกวิทยาแห่งประวัติศาสตร์” (historical logic)

๒.๑ ภาษาทางประวัติศาสตร์

ตามความเห็นของ Thompson คุณค่าอย่างมหาศาลของ Capital คือการใช้ “สมมติฐาน”^{๕๐}

๕๐. Ibid., p. 258.

สมมุติฐานดังกล่าวก็คือ ศัพท์แสงและแนวความคิดต่าง ๆ ใน “เศรษฐศาสตร์การเมือง” จะต้องถูกเรียกมาให้การ วิพากษ์วิจารณ์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ปรับไข้อยู่ตลอดเวลาอย่างไม่จบสิ้นในกระบวนการแสวงหาความรู้ กลุ่มของสมมุติฐานใหญ่ที่สุดที่เราจะใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ได้ก็คือ แนวความคิดที่ว่าด้วยพลังผลักดันต่าง ๆ ที่จะมีส่วนในการกำหนดรูปลักษณะหรือวิถีทางของวิธีการผลิต (The determining pressures of the production) ในกระบวนการทำงานดังกล่าว เราไม่เพียงแต่ต้อง ‘ทดสอบ’ หรือ ‘เพิ่มความชัดเจน’ ให้แก่แนวความคิดเหล่านั้นเท่านั้น หากบางครั้งก็จำเป็นต้อง ‘แก้ไข’ หรือ ‘แทนที่’ ด้วยแนวความคิด แนวการอธิบายใหม่ๆ ที่ดีกว่า ทั้งนี้เพราะอะไร? ทั้งนี้เพราะแนวความคิดหรือระบบการอธิบายทุกชนิดย่อมมีที่มา ย่อมมีโคตรเงาเหล่ากอ พุดง่ายๆ ย่อมมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ (historical categories) มันหาได้ลอยลงมาจากอากาศตามโอกาสแห่งวันดีคืนดีไม่

สมมุติฐานที่สำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์ที่มาร์กซ์เสนอและวิเคราะห์เอาไว้ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบฟิวดัลมาสู่ระบบทุนนิยมก็ดี การปฏิวัติกรรมพีของอังกฤษก็ดี เผด็จการตะวันออก (oriental despotism) ก็ได้ หรือวิธีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic mode of produc-

tion) ก็ได้ ตลอดเวลาของการถกเถียงกันคว่ำในทางวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ได้ผ่านการพิสูจน์ทดสอบ แก้ไขเปลี่ยนแปลงมาตลอด เราเห็นได้ชัดว่าในหนังสือ Capital ของมาร์กซ์ บทที่มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์มาก ย่อมได้รับความสนใจมาก (โดยเฉพาะในบรรดาธรรมเนียมการเขียนประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ของอังกฤษ) เช่น ในบทสุดท้ายของบรรพที่ 1 ซึ่งว่าด้วย “การสะสมทุนแบบดั้งเดิม (Primitive Accumulation)” ข้อความในบทนี้ได้ทิ้งปัญหาไว้มากมายและท้าทายต่อการพิสูจน์. M.N. Dobb เขียน *Studies in Development of Capitalism* ออกมาในปี 1946 เพื่อทำความเข้าใจกับแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่วงการอภิปรายยังไม่ยุติ John Saville ยกขึ้นมาศึกษาต่อใน *Socialist Register 1969* แต่การอภิปรายของ Saville ก็เปิดช่องไว้แห่งหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า “การสะสมทุนโดยผ่านการโจรกรรมของผู้แสวงหาอาณานิคม (accumulation through colonial plunder)” ช่องว่างอันนี้ถูกเปิดให้กว้างออกไปอีกเป็นหลายๆ แนวทางโดยนักวิชาการอย่าง Wallerstein, Perry Anderson และนักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์ของอินเดียเช่น Irfan Habib ซึ่งเขาเหล่านั้นต้องการให้ความสนใจอย่างจริงจังอีกครั้งกับบทบาทความเป็นเจ้าอาณานิคมและจักรวรรดินิยมของอังกฤษ ประเด็นสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า สมมุติฐานที่มาร์กซ์เคยเสนอไว้อย่างคงมีชีวิต

เจริญเติบโต แตกกิ่งก้านสาขาขึ้นมาได้ด้วยวิธีนั้น
เท่านั้น คือ วิธีการทางประวัติศาสตร์^{๕๑}

ใครที่สนใจว่าเขาถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องการ
เปลี่ยนแปลงจากระบบฟิวดัลมาสู่ระบบทุนนิยม
อย่างไร อาจเริ่มศึกษาได้ง่ายที่สุด จากหนังสือ
The Transition from Feudalism to Capitalism รวบรวมและเขียนคำนำโดย Rodney
Hilton (New Left Book, 1976) การอภิปราย
เริ่มต้นด้วย

- ก. หนังสือของ M.H. Dobb ๑๙๔๖
- ข. Paul Sweezy : วิจัย ก. ๑๙๕๐
- ค. M. Dobb : ตอบ ข. ๑๙๕๐
- ง. Kohashiro Takahashi : ขอร่วมการ
วิจารณ์ด้วยคน ๑๙๕๒
- จ. R. Hilton : ทุนนิยม : อะไรอยู่ในชื่อ?
๑๙๕๒
- ฉ. M. Dobb : ข้อสังเกตเพิ่มเติม ๑๙๕๓
- ช. P. Sweezy : ขอร่วมด้วยอีกครั้ง ๑๙๕๓
- ซ. Rodney Hilton : ข้อสังเกตวิจารณ์
๑๙๕๓
- ฅ. Christopher Hill : ข้อสังเกตวิจารณ์
๑๙๕๓
- ญ. Giuliano Procacci : บทสำรวจการ
อภิปราย ๑๙๕๕
- ฎ. Georges Lefebvre : ข้อสังเกตบาง
ประการ ๑๙๕๖

ฎ. Eric Hobsbawm : จากฟิวดัลสู่ทุน
นิยม ๑๙๖๒

ฐ. M. Dobb : จากฟิวดัลสู่ทุนนิยม ๑๙๖๒

ฒ. John Merrington : เมืองกับชนบท
ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสู่ทุนนิยม ๑๙๗๕

หรือการถกเถียงในเรื่องวิธีการผลิตแบบเอ-
เซีย (Asiatic Mode of Production) ซึ่งมี
ผู้เคยใช้แนวความคิดแบบนี้มาวิเคราะห์สังคมไทย
เหมือนกัน ถ้าผู้เขียนจำไม่ผิดดูเหมือนจะเป็น
ความพยายามของอาจารย์ชัยอนันต์ สมุทวณิช,
ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย (๒๕๑๙)
ความพยายามดังกล่าวย่อมได้ประโยชน์จากการได้
แนวความคิด และสมมุติฐานใหม่ๆ บางประการ
มาประกอบการศึกษา แต่ถ้าถือเอาแนวความคิด
เกี่ยวกับวิธีการผลิตแบบเอเซียเป็นเป้าหมาย ผู้
เขียนคิดว่า เป้าหมายดังกล่าวเป็นเรื่องหลงทาง
(ในที่นี้มิได้วิจารณ์หนังสืออาจารย์ชัยอนันต์
เพียงขอยกเป็นตัวอย่างรูปธรรม เพราะไม่มี
โอกาสได้อ่านหนังสือเล่มดังกล่าวในตอนนั้น) ผู้
เขียนคิดว่าทางที่จะเกิดประโยชน์มากกว่า ถ้า
ต้องการวิเคราะห์สังคมไทยในยุคศักดินา ก็คือ
อธิบายพัฒนาการของสังคมศักดินา ในเงื่อนไข
ทางประวัติศาสตร์ของมัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า
เป็นการกลับหัวกลับหางกับวิธีการข้างต้น

หลักการอันนี้ หมายถึง :-

๕๑. Ibid., p. 390.

“แนวคิดหลัก” ของการค้นคว้าต้องอยู่ที่วิถีชีวิต และความคิดคำนึงของคนที่เกี่ยวข้องอาศัย เกิดอยู่ในระบบดังกล่าว [E.P. Thompson, *The Making of the English Working Class* หน้า ๑๑ ให้คำนิยาม “ชนชั้น” (ในแบบนิยามทางประวัติศาสตร์) ว่า “ชนชั้นเป็นสิ่งที่นิยามโดยผู้คนที่อาศัยอยู่ในยุคสมัยของเขา และในที่สุดแล้วนี่เป็นนิยามอันเดียวที่เหมาะสมที่สุด” การจะวิเคราะห์สังคมไทยสมัยศักดินาโดยตั้งโจทย์ให้หาความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งระหว่าง “Feudal Lords” กับ “Serfs” ถือเป็นการตั้งโจทย์ที่เกิดประโยชน์น้อยกว่าการตั้งโจทย์ให้หาความสัมพันธ์ระหว่างเจ้า (นาย) กับ ข่า (ไพร่)] ตัวอย่างของสมมุติฐานที่มีประโยชน์และท้าทายต่อการพิสูจน์ คือ สมมุติฐานที่ สุภา ศิริมานนท์ ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า “คำว่าการขูดรีด (Exploitation) นี่เป็นคำที่ใช้กันขึ้นมาใหม่ในวงการศึกษาของไทยเราเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีที่แล้วมานี้เอง ความหมายของคำนี้แต่ยุคบรรพบุรุษของเราได้ใช้กันมาว่า การทำนาบนหลังคน ซึ่งก็ดูจะตรงเผงทีเดียวกับสภาพของยุคศักดินา เพราะในระบบศักดินานั้น นา เป็นปัจจัยของการผลิต แต่ชาวนานั่นเป็นประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้ผลิตที่แท้จริงมิได้มีอำนาจครอบครองนาอันเป็นปัจจัยแห่งการผลิตแต่อย่างใด พวกที่มีอำนาจครอบครอง นา เป็นชนชั้นปกครอง

กลุ่มชนิดเดียว แต่อาศัยโครงกรอบของสังคม ซึ่งอยู่ในอำนาจของเขา จึงสามารถเสกสรรได้จากผลผลิตของประชาชนส่วนใหญ่ ดังนั้น การทำนาของชาวนาจึงเป็นการทำนาจริง ๆ ส่วนชนชั้นที่ทรงอภิสิทธิ์ ผู้ครองอำนาจรัฐ ผู้เสกสรรจากเขา จึงเป็นการทำนาบนหลังคนจริง ๆ เช่นเดียวกัน – แนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทยก็คือ แนวความคิดที่วิเคราะห์อยู่ในกรอบที่ว่าด้วยสังคมแห่งการทำนาบนหลังคนนั่นเอง”^{๕๒}

แนวคิดที่สำคัญรองลงมาคือ แนวความคิดเกี่ยวกับระบบพีวัดลของยุโรป, ระบบความคิดเรื่องวิธีการผลิตแบบเอเชีย, ความสัมพันธ์ระหว่างฐานเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบนควรเป็นเช่นไรในทางทฤษฎี ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเป็นสิ่งรอง เป็นเพียงลูกหาบที่จะเข้ามาช่วยได้เป็นครั้งเป็นคราว พุดง่าย ๆ เอามาเป็นที่ปรึกษาได้แต่อย่าเอามาเป็นแม่ทัพ หรือมัคคุเทศ

ผู้เขียนสงสัยว่าคงเป็นความรู้สึกทำนองนี้ทำให้จิตร ภูมิศักดิ์ มิได้เขียน โหมหน้าศักดินาไทย ต่อ ทั้งๆ ที่หลังจาก ปี ๒๕๐๐ จิตรก็ยังมิ “งานเขียนพรุ่งนี้ออกมาจำนวนไม่น้อยทีเดียว”^{๕๓} ผู้เขียนจะแสดงให้เห็น (ในบทความอื่น) ภายหลังว่าวิธีการศึกษาสังคมไทยของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่แก่กล้าทรงพลังนั้น ปรากฏอยู่ในงานชิ้นหลัง ๆ อาทิเช่น งานวิจัยวรรณคดีเรื่อง

๕๒. สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ) *จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของคนรุ่นใหม่* โครงการหนังสือเล่มอันคับ ๔ กอง บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๗ หน้า ๔๕-๖

๕๓. เพิ่งอ้าง, ดู “บทกล่าวนำ” ของเสนห์ จามริก

นิราศหนองคาย : วรรณคดีที่ถูกสั่งเผา หรือ
ความเป็นมาของคำไทย สยาม ลาว และขอม
และลักษณะสังคมของชนชนชาติ ฯลฯ มิใช่
ใน โหมหน้่าศักดิ์นาไทย ดังที่เข้าใจกัน เกี่ยว
กับเรื่องการใช้ภาษา แนวความคิดทางประวัติ-
ศาสตร์ ในการวิเคราะห์สังคมไทยนี้ มีหนังสือ
เล่มเล็กๆอีกเล่มหนึ่ง ที่สมควรจะได้รับการวิจารณ์
อย่างจริงจังในโอกาสหน้า เพื่อแสดงให้เห็นปรากฏว่า
นักประวัติศาสตร์ “ควร” ใช้แนวความคิด
และทฤษฎีต่าง ๆ ในการทำงานของตนอย่างไร
ซึ่งหลายต่อหลายอย่างมิได้เป็นไปดังที่ปรากฏใน
หนังสือดังกล่าว หนังสือเล่มนั้นก็คือ ผลกระทบ
ของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการ
เมืองไทยช่วง พ.ศ. ๒๓๖๘ - ๒๔๕๔ ของ
ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล (พย. ๒๕๒๒)

๒.๒ ที่นี้จะกล่าวถึงตรรกวิทยาแห่งประ-
วัติศาสตร์ (historical logic) ดูเหมือน
Althusser จะไม่ค่อยศรัทธาในความสามารถ
ของนักประวัติศาสตร์ (และบางที) วิธีการ
ประวัติศาสตร์เองด้วยซ้ำว่า จะสามารถให้ความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ได้เท่าที่ควร (Pop-
per,^{๕๔} Althusser, Hindess and Hirst^{๕๕} มี
ความเห็นทำนองเดียวกันในข้อนี้)

ตัวอย่างเช่น เอกสารทางประวัติศาสตร์
ส่วนใหญ่มักจะถูกมองโดยคนที่ไม่เคยทำงานทาง
ประวัติศาสตร์ว่า เป็นเรื่องของ จักร ๆ วงศ์ ๆ

ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยความสำนึกเจาะจงอยาก
ให้เป็นเช่นนั้นเช่นนั้น โดยที่ภาพอีกด้านหนึ่ง
หรือหลาย ๆ ด้านนี้ไม่ปรากฏจะให้ปรากฏ ก็
จะไม่ปรากฏ ความคิดเช่นนั้นมีส่วนถูก แต่ไม่ถูก
ทั้งหมด ช่องทางที่จะสอบสวนยังคงมี ดังเช่น
เราอาจอ่านเอกสารดังกล่าวในลักษณะที่เรียกว่า
“สวนทางมนุษย์” (infernial sense) นั่นคือกลับ
เอาข้างล่างขึ้นข้างบนแล้วเขย่า จนกระทั่งสิ่งซึ่ง
ผู้เขียนเอกสารดังกล่าวเก็บงำไว้วิ่งออกมา นั่น
คือ ความคิดความเข้าใจต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ปรากฏ
ออกมา นักประวัติศาสตร์จะอ่านเอกสารด้วย
แสงสว่างที่ได้จากการตั้งคำถามเข้าไปอย่างไม่
หยุดหย่อน ประจักษ์พยานหลาย ๆ อย่างที่บุคคล
ที่ปรากฏชื่ออยู่ในเหตุการณ์อาจไม่ต้องการให้เป็น
ที่เปิดเผย เพราะอาจเกิดผลติดตามในทางที่ไม่
อาจประมาณได้ อาจเปิดเผยออกมาด้วยกระบวนการ
ดังกล่าว

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างสัก ๒ ตัวอย่างที่เป็น
เรื่องของไทย ตัวอย่างแรก คือเสภาเรื่องขุน-
ช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (๒๕๐๖)
กรมศิลปากรเขียนคำนำให้ว่า

“บางตอนในวรรณคดีเรื่องนี้นับเป็นหลัก
ฐานที่ให้ความรู้ในเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คน
และบ้านเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ สมกับ
ที่มีคำกล่าวว่า วรรณคดีเป็นกระจกเงาส่องความ
เป็นไปของบ้านเมืองในยุคหนึ่ง ๆ ให้คนรุ่นหลังได้
ทราบด้วย”

๕๔. K.R. Popper, *The Open Society and Its Enemies* (1962).

๕๕. B. Hindess and P. Hirst, *Pre-Capitalist Modes of Production* (1975).

เราลองเชื่อกำนำของกรรมศิลปการ แล้วดูว่าต่อไปเกิดอะไรขึ้น

ตอนที่ ๕ เนรแก้วไปอยู่วัดแค

ชื่อว่าพลายแก้วผู้ภักดี
บอกไว้ให้มาหาพระอาจารย์
เข้าสู่พรรณคันถมณเฑียรมา

ครานั้นท่านสมภารได้ฟังว่า
ดูชอบชิตเป็นมิตรกับขุนไกร
โดยจะสิ้นความคิดวิทยา
ถ้าใครกล้าตามมาไม่มีครือ
ถึงยกทัพนับหมื่นเต็มพันภพ
ยังไม่ทันล่องราตรีให้หนีกราว

คำถามก็คือท่านสมภารรู้หรือไม่ว่าคนที่ท่าน
บริภาษอยู่หมายถึงใคร คำตอบก็คือท่านย่อมรู้

“ฉันเป็นบุตรขุนไกรที่เป็นผี
ท่านทองประศรีเป็นมารดา
เนรหลานนี้จึงตั้นตันมาหา
จะขอเรียนวิชาสืบต่อไป

ออ้อจริงหาหาเดิมไม่ (เน้นโดยผู้เขียน)
ยังแค้นใจที่มันม้วยไม่ต่อมือ
จะชานมาหากูไม่ได้หรือ
จะพินเสียให้ลือเป็นแทงลาว
จะผูกผ้าพยนต์รบบให้ฉาว
กลัวจะยกธงขาวไม่ชิงชัย”

เพราะท่านบอกว่า “หาเดิมไม่” ใครเป็นใครตี
ความจากตอนต่อไป

ตอนที่ ๒ สมเด็จพระพันวษาให้ประหารชีวิตขุนไกร

“ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
ดั่งลมกาลทานพัดขัดพระทัย
เหม่เหม่ดูดูอ้ายขุนไกร
แกล้งแก่งเล่นกูเห็นอยู่ต่อตา
เหวี่ยงเหวี่ยงเร่งเร็วเพชฌฆาต
เสียบใส่ขาหยั่งชันถ่างไว้

กริ้วโกรธดลพิษเพลิงไหม้
ไซ้พระสรเสียดประเปรียงมา
แทงกระบือน้อยใหญ่เสียดหนักหนา
จนแตกหนีเข้าป่าพนาลัย
พินให้หัวขาดไม่เลี้ยงได้
ริบสมบัติข้าไทอย่าได้ซ้ำ”

อ่านขุนช้างขุนแผนในตอนที่ว่าด้วยมรณ
กรรมของขุนไกรแล้ว ใครบ้างที่อยากปักใจว่า
ขุนไกรทำผิดถึงกับโทษขนาดนั้น ? ใครบ้างที่คิด
ว่าพระพันวษาในเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นกษัตริย์

ที่ทรงทศพิชราชธรรม ? ใครบ้างจะปฏิเสธว่า
ความขัดแย้งระหว่างพระ (แต่สอนพิชัยสงคราม)
กับพระมหากษัตริย์ดังที่ปรากฏในวรรณคดีเล่มนี้
นั้นยากที่จะได้พบได้เห็นในตำราเรียนทางประวัติ

ศาสตร์? แม้แต่พระมหากษัตริย์และกวีในราชสำนัก (ซึ่งร่วมกันแต่งหนังสือเล่มนี้) ยังให้ภาพแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย ใครกล้าปฏิเสธว่าความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องเด่นในประวัติศาสตร์ไทย? (นี่เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะต้องศึกษากันอย่างละเอียดภายหลัง)

ตัวอย่างที่สอง พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕

ทรงมีถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (ต่อมาเป็นเจ้าพระยาบรมมหารัชมังมณีรัตน์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ร.ศ. ๑๒๙ กล่าวถึงเรื่องกิจกรรมทางศาสนาที่ควมมากับการศึกษาของพวกมิชชันนารีที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ตอนสรุปมีความว่า “ขอให้จำไว้ การศาสนาไม่สำคัญอะไร ศาสนาไหน ๆ ก็เกาเกนไปทุกอย่างที่จะเอามาลงกับการประจักษ์ไม่ได้ เว้นไว้แต่จะตั้งขึ้นใหม่ให้อัปดุด แต่เราตั้งศาสนาไม่ได้ เราจึงควรวางแผนทางดำเนินให้ควรแก่สมัย แทนศาสนาที่อัปดุด จะไปเอาเรื่องที่ ๒,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้วมาเอียงกันป่วยการเวลาเปล่า ๆ

(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์”^{๕๖}

นี่คือความคิดต่อศาสนาชนิดที่ไม่มึนกับปกครองคนโตกล้าเอามาบอกให้เป็นที่แพร่พรายต่อสาธารณชนเด็ดขาด กรณีนี้ก็เช่นเดียวกันความคิดดังกล่าวปรากฏแต่เฉพาะในพระราชหัตถ

เลขา ที่ทรงมีถึงคนที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเท่านั้น อะไรจะเกิดขึ้นถ้าสาธารณชนทั่วไปทราบว่าการศาสนาไม่สำคัญอะไร ศาสนาไหน ๆ ก็เกาเกนไปทุกอย่าง”

ลองเปรียบเทียบแนวพระราชดำริดังกล่าว (ซึ่งอยู่ในพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์) กับพระราชดำรัสของพระองค์ในโอกาสต่างๆ ที่พระราชทานแก่คณะสงฆ์, คณะมิชชันนารี ฯลฯ เราจะพบว่าเนื้อหาเป็นนโยบายอย่างสิ้นเชิง ศิลปหรือศาสตร์แห่งการปกครองชนิดนี้ยกย่องเชิดชูกันนักหนาในงานของเกาติลยะ (อรรถศาสตร์) กิติ ของมาคิอาเวลลี (เจ้า ฯลฯ) กิติ หาใช่ของแปลกประหลาดสำหรับสังคมไทยไม่ ซึ่งทั้งหมดนี้ย่อมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการทางประวัติศาสตร์ย่อมช่วยให้เข้าใจความเป็นไปของสังคมมนุษย์ได้ไม่น้อยกระมัง

ข้อสังเกต ๘ ประการเกี่ยวกับตรรก-วิทยาแห่งประวัติศาสตร์^{๕๗}

๑. ข้อมูลที่จะได้มาซึ่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ คือ ข้อเท็จจริง (facts) หรือประจักษ์พยานที่ดำรงอยู่ตามความเป็นจริง แต่จะเป็นที่รู้ได้ หรือหยิบยกมาใช้ได้มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความหมายของข้อเท็จจริงนั้น (ปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัด ๆ ดูข้อ ๕ ที่จะตามมา)

๕๖. วารสารศิลปากร ปีที่ ๓ เล่ม ๓ (ตุลาคม ๒๔๙๒) หน้า ๑๘

๕๗. *The Poverty of Theory*, pp. 231-242.

๒. ลักษณะของความรู้ทางประวัติศาสตร์
คือ

ก. ไม่นิรันดร์ และไม่สมบูรณ์ (แต่มีได้
หมายความว่าไม่จริง)

ข. เป็นแบบเลือกสรรมาว่ากล่าวหรืออีก
นัยหนึ่งไม่มีทางที่จะกล่าวถึงทุกสิ่งทุกอย่างได้หมด

ค. มีขีดจำกัด และถูกนิยามด้วยคำถาม
ต่างๆ ที่ตั้งให้แก่ประจักษ์พยาน ด้วยเหตุนี้ความ
พยายามที่จะนิยามให้ประวัติศาสตร์เป็นวิทยา-
ศาสตร์สาขาหนึ่ง (a science) นั้นไม่ได้ช่วยอะไร
เท่าไรนัก บางครั้งอาจสับสนด้วยซ้ำไป

๓. ประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์เท่าที่
มีอยู่จะเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติของความรู้ทาง
ประวัติศาสตร์ที่จะผลิตขึ้นมา อาทิเช่นประจักษ์
พยานชนิดหนึ่งย่อมอำนวยประโยชน์แก่คำถามที่
เหมาะสมจำนวนหนึ่งเท่านั้น

๔. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางประ-
วัติศาสตร์กับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เป็นความ
สัมพันธ์แบบบทกเถียงโต้ตอบซึ่งกันและกัน
ความรู้ทางประวัติศาสตร์ไม่อาจถูกแทนที่ด้วย
ทฤษฎีหรือบทสรุปนามธรรมที่ลอยมาจากที่อื่น
นอกเหนือวงสนทนาพูดอีกอย่างหนึ่ง ทฤษฎีใน
ลักษณะดังกล่าวจะมาจับมือเปิบโดยไม่ผ่านการ
ถกเถียงหาได้ไม่

๕. เป้าหมายของความรู้ทางประวัติศาสตร์
คือประวัติศาสตร์ที่แท้จริง (real history) ซึ่ง
ประจักษ์พยานของมันไม่เคยครบถ้วน และ

สมบูรณ์ การตระหนักในเป้าหมายและข้อจำกัด
ดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นแก่การทำงานทางประวัติ-
ศาสตร์ “ประวัติศาสตร์” ในความหมายที่เป็นผลิต
ผลของการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ จะเปลี่ยน-
แปลง (ซึ่งควรจะเปลี่ยนแปลง) ไปตามยุคสมัย
ของนักประวัติศาสตร์และบางทีตามเพศ ตามสัญ
ชาติ ตามชนชั้นในสังคม แต่ “ประวัติศาสตร์
ที่แท้จริง” ในความหมายที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิด
ขึ้นแล้วในอดีตย่อมไม่เปลี่ยนแปลง อันนี้เป็น
ธรรมชาติของมัน

ปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์ กล่าวโดยย่อ
คือ การถกเถียงระหว่างสมมุติฐานหรือข้อคิดบาง
อย่างที่มีอุดมการแฝงอยู่ มีลักษณะไม่สมบูรณ์
และต้องได้มาจากที่ไหนสักแห่งหนึ่ง กับประ-
จักษ์พยานที่ได้มาซึ่งไม่เคยสมบูรณ์ ต่อไปก็
เป็นการทดสอบสมมุติฐานเหล่านี้ด้วยประจักษ์พยาน
ที่มีอยู่ ซึ่งอาจมองประจักษ์พยานที่มีอยู่ได้ใน
หลายๆแง่ หรืออาจต้องร่างแผนการวิจัยใหม่เพื่อ
ยืนยันหรือพิสูจน์ล้มล้างแนวความคิดใหม่ๆ ที่ได
มา ขั้นตอนต่อไปก็เป็นการยกเลิกสมมุติฐานที่ไม่อาจ
ผ่านการรับรองจากการทดสอบ และปรับปรุงแก้ไข
สมมุติฐานที่ผ่านการรับรองจากการทดสอบดัง
กล่าว นี่เป็นตัวอย่างของปฏิบัติการทางประวัติ-
ศาสตร์ที่จบไปขั้นหนึ่ง กระบวนการค้นคว้าย่อม
ดำเนินไปเช่นนั้นอย่างไม่จบสิ้น

๖. การสอบค้นทางประวัติศาสตร์ในฐานะ
ก็คือว่า ประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการ, การคิด

คลาย หรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระเบียบแต่มีเหตุผล (rational disorder) จะเต็มไปด้วยความคิดที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน (causation) ความขัดแย้ง, การแปรสภาพ, และการมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ระหว่างชีวิตทางสังคม - การเมือง - เศรษฐกิจ - และทางปัญญาความคิด

๗. วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ต่างกับแนวทางการตีความประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ ไม่ใช่ในแง่ของหลักการพื้นฐานแห่งการแสวงหาความรู้ แต่ต่างกันในเรื่องของศัพท์แสงที่ใช้ (ซึ่งสะท้อนวิธีคิด) ลักษณะของสมมุติฐานที่ตั้งขึ้น, การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจรวมทั้งภาษาที่ใช้ระหว่างมาร์กซิสต์ในสาขาวิชาอื่นๆ, และกระบวนการนำเสนอ

E.J. Hobsbawm นักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์คนสำคัญอีกคนหนึ่งของอังกฤษชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์กับการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ที่ผิวเผิน (vulgar-Marxist historical analysis) โดยบอกว่า

ลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ที่ผิวเผินประกอบด้วย

๑. การตีความประวัติศาสตร์ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ อันนี้เป็นความเชื่อที่ว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักที่ปัจจัยอื่นๆ ต้องแปรผันตาม

๒. เสนอรูปแบบของการแบ่งแยกฐานเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบนในลักษณะที่ปัจจัยอันแรกแปรผันนำ อันหลังแปรผันตาม ถึงแม้มาร์กซ์, เองเกล และ Labriola จะเตือนถึงอันตรายของการตีความที่ง่าย ๆ เช่นนั้นไว้แล้ว ก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่มาก

๓. นิยามอ้างอิงกันอย่างง่าย ๆ จากหน้าแรกของ **Communist Manifesto** ที่ว่า “ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ระหว่างชนชั้น”

๔. กฎและความหลีกเลี่ยงไม่ได้ทางประวัติศาสตร์ (historical laws and historical inevitability) สังคมถูกเน้นกันอย่างง่าย ๆ ราวกับมนุษย์เป็นจักรกล

๕. หัวข้อที่ศึกษามักจะเป็นประวัติศาสตร์แห่งการพัฒนาของระบบทุนนิยมและการอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะเกินไปกว่านั้น

๖. หัวข้อที่ศึกษามักต่างกับที่มาร์กซ์กระทำ (ความพยายามผสมผสานทฤษฎีเข้ากับการเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือการปฏิวัติ)

๗. ข้อสังเกตเกี่ยวกับชนรชนชาติ และข้อจำกัดของวิชาการเขียนประวัติศาสตร์มักจะได้มาจากการถกเถียงวนเวียนอยู่ในข้อที่ ๒

แล้วอะไรคือการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ที่ไม่ผิวเผินเล่า ? ข้อสังเกตบางประการทางทฤษฎีมีดังนี้

๑. ลักษณะที่จำเป็นยิ่งของความคิดทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ก็คือ การวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา และการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ต้องไปด้วยกัน จะทั้งอันหนึ่งอันใด หรือเอาอันหนึ่งอันใดเป็นตัวแปรผันนำ ให้อีกอันหนึ่งแปรผันตามนั้น เป็นการคาดหวังหรือตั้งสมมุติฐานที่จำกัดตัวเอง หรือบางครั้งฆ่าตัวเอง

๒. จากข้อ ๑. ย่อมอนุมานได้เช่นกันว่า เราไม่อาจแยกการวิเคราะห์พลังทางการผลิต (material forces of production) ออกจากความสัมพันธ์ทางสังคมแห่งการผลิต (social relations of production) ได้

๓. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในระบบสังคมจะเป็นอาณาบริเวณที่เราจะเห็นความเปลี่ยนแปลง และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้ (หรือการพัฒนา - ถ้อยคำเรียก) แต่การที่จะตีความความขัดแย้งในสังคมอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นความขัดแย้งทางชนชั้นไปเสียทั้งหมดนั้นก็ตกกับดักของความคิดแบบกลไก หรือแบบชอบทำให้ง่าย (reductionist) ตัวอย่างที่เตือนให้เห็นอันตรายของกับดักดังกล่าวก็คือ ความเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้นบางครั้งเป็นเพียงบังจี้รอง ดังเช่นที่มาร์กซ์ใช้อธิบายการแตกสลายของอาณาจักรโรมัน^{๕๘}

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตทางทฤษฎีที่กล่าวมา ๓ ข้อนี้ย่อมไม่มีความหมายเลยถ้าจะเอาไปใช้

โดยการท่องจำ อย่างมากอาจใช้ได้เพียงสนองค้นหาของนักวิชาการกระฎุมพีเพื่อโจมตีพวกมาร์กซิสต์แบบกลไก หรือลัทธิคัมภีร์ หัวใจของเรื่องอยู่ที่ว่า ประวัติศาสตร์นั้นเราเรียนรู้ได้ด้วยการปฏิบัติ (การอ่าน, การถกเถียง, และการเขียนประวัติศาสตร์ ฯลฯ) มิใช่ด้วยการท่องจำ

ตราบใดที่จิตใจยังเรียกร้องที่จะบริโภคนสูตรสำเร็จอย่างง่าย ๆ อยู่ ตราบนั้นไม่เพียงแต่เราจะเป็นนักประวัติศาสตร์ไม่ได้ เรายังเป็นนักศึกษาไม่ได้ด้วย

๔. ตรรกวิทยาทางประวัติศาสตร์ประการสุดท้ายนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบความคิดของ Althusser (ซึ่งได้อธิบายมาแล้วข้างต้น - ผู้เขียน) อาทิเช่น การที่ Althusser พยายามใช้แนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้าง (structuralism) มาแทนที่ระบบการวิเคราะห์แบบประวัติศาสตร์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราได้อภิปรายกันมาอย่างกว้างขวางพอสมควรเกี่ยวกับเรื่องการใช้ศัพท์ทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงไม่ขอขยายความให้ยืดเยื้อเกินความจำเป็นอีก - ผู้เขียน)

ก่อนที่จะจบในส่วนนี้ลงไป ขอกล่าวถึงประเด็นที่น่าสนใจ (แต่วิเคราะห์ในที่นี้ไม่ได้ เพราะบทความยาวเกินขนาด) ไว้อีกสัก ๑ ประเด็น ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการทางประวัติศาสตร์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบ

๕๘. E. Hobsbawm "Karl Marx's Contribution to Historiography" in Robin Blackburn (ed.), *op. cit.*, p. 281 ๖. G. Lichtheim *Marxism* (1961), p. 152 กัวย

มาร์กซิสต์) ว่ามีความจำเป็นเพียงไรต่อวิกฤตการณ์ทางสังคมศาสตร์ในทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

ที่ผ่านมาเราได้เห็นนักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์รุ่นใหญ่ของอังกฤษ (E.P. Thompson) ได้นักปรัชญามาร์กซิสต์รุ่นเดียวกันของฝรั่งเศส (L. Althusser) แต่ในวงวิชาการสังคมศาสตร์ (มาร์กซิสต์ ?) ของอังกฤษปัจจุบันยังมีการโต้ทางวิชาการอยู่อีกคู่หนึ่งที่ผู้เขียนคิดว่าจะทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการไม่น้อยกว่าคู่แรกเหมือนกัน คู่หลังนี้ได้เป็นทีม คือข้างละมากกว่า ๑ คน

ฝ่ายที่ ๑ ประกอบด้วย Barry Hindess และ Paul Hirst รู้กันทั่วๆ ไปว่ารับแนวความคิดของ L. Althusser ไว้มาก ทั้งสองคนเขียนหนังสือร่วมกันออกมา ๔ เล่ม ภายในเวลา ๔ ปี และยังเป็นบรรณาธิการวารสารที่สำคัญเล่มหนึ่งชื่อ *Economy and Society* ด้วย หนังสือ ๔ เล่มดังกล่าว คือ

๑. *Pre-Capitalist Modes of Production* (1975)

๒. *Mode of Production and Social Formation* (1977)

๓. *Marx's Capital and Capitalism Today Vol. I* (1977)

๔. *Marx's Capital and Capitalism Today Vol. II* (1978)

ฝ่ายที่ ๒ ซึ่งเป็นฝ่ายวิจารณ์ ประกอบด้วย Philip Corrigan และ Derek Sayer ซึ่งทั้งสองคนนี้ได้รับอิทธิพลของ E.P. Thompson ไว้มากเช่นกัน ดังนั้นการวิจารณ์เป็นทีมดังกล่าว จึงคล้าย ๆ กับผู้นิยม Thompson วิจารณ์ผู้นิยม Althusser นั่นเอง

Corrigan และ Sayer นั้น ทำงานเป็นทีมเช่นเดียวกัน เช่น หนังสือ ๒ เล่ม ที่เขียนด้วยกัน คือ

1. *Socialist Construction and Marxist Theory : Bolshevism and Its Critique* (1978)

2. *For Mao* (1979)

นอกจากนี้แต่ละคนยังมีงานของตนเองอีกมากมายที่น่าสนใจอย่างเช่น *Marx's Method* (1979) ของ Sayer

อย่างไรก็ตามบทความที่สองคนนี้ทำการวิจารณ์ Hindess และ Hirst อย่างจริงจังและเป็นระบบคือ บทความชื่อ "Hindess and Hirst : A Critical Review" *Socialist Register* ๑๙๗๘ หน้า ๑๙๔-๒๑๔

ขอเกริ่นไว้อย่างง่ายที่สุดเพียงว่า Hindess และ Hirst เปิดฉากทัศนะของเขาด้วยประโยคที่ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์นั้น "ไม่เพียงแต่ไม่

เป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น ข้าเมื่อพิจารณาทางการเมืองก็ยังหาคุณค่าอันใดไม่ได้ด้วย”^{๕๙}

Corrigan และ Sayer วิจัยให้เห็นถึงความไร้เดียงสาทางประวัติศาสตร์ของคนทั้งสอง (ถึงแม้คนทั้งสองจะใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ก็ตาม) และความล้มเหลวของสองคนในการที่จะเข้าใจประสบการณ์ของชาวสังคมนิยมที่พยายามจะทำลายแนวความคิดเก่า ๆ และเปิดแนวการอภิปรายทฤษฎีการเมืองมาร์กซิสต์ขึ้นในรอบ ๑๐ ปี ที่ผ่านมา และ Corrigan และ Sayer เสนอให้เห็นความสำคัญทางการเมืองของประวัติศาสตร์ไว้ในบทสรุป

ภาค ๓ : สรุป

ในภาคสุดท้ายนี้ เนื่องจากผู้เขียนไม่อยากเอาสิ่งที่กล่าวไว้แล้วมาย่อซ้ำอีก ดังนั้นจึงขอให้พบกับทัศนะบางประการของนักวิชาการที่มีชื่อเสียง ๔ ท่าน เป็นการปิดรายการคือ Perry Anderson, Eric Hobsbawm, Edward Thompson, และ Immanuel Wallerstein.

Anderson : โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ของเขา (ที่ระบุไว้) ประกอบด้วยงาน ๔ ตอน คือ

ก. *Passages From Antiquity to Feudalism* (1974)

ข. *Lineages of the Absolutist State* (1974)

ค. *Bourgeois Revolutions : From the Revolt of the Netherlands to the Unification of Germany* (ยังไม่ออก)

ง. *The Structure of the Contemporary Capitalist States* (ยังไม่ออก)

ในคำนำของหนังสือ *Lineages* เขากล่าวว่า “สิ่งสุดท้ายที่จำเป็นต้องกล่าวสักเล็กน้อยก็คือ ทำไมเลือกเรื่องรัฐ มาเป็นแกนกลางของการค้นคว้า เหตุผลก็คือ ทุกวันนี้แม้ว่าประวัติศาสตร์จากข้างล่าง (หมายถึงประวัติศาสตร์ที่วาดด้วยชีวิตทางเศรษฐกิจ – สังคม – การเมืองของคนส่วนใหญ่ในสังคม – ผู้เขียน) ได้กลายเป็นจุดมุ่งหมายของนักวิชาการทั้งที่เป็นและไม่เป็นมาร์กซิสต์ และได้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลในการเข้าใจอดีตแล้วก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังจำเป็นที่จะต้องระลึกถึงสัจพจน์พื้นฐานอีกประการหนึ่งของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์เอาไว้ด้วย นั่นคือ ผลบั้นปลายของการต่อสู้ทางชนชั้นนั้นจะบรรลุได้ต้องฟาดฟันกันที่ระดับการเมือง ไม่ใช่ระดับเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง トラบแท่ที่ชนชั้นยังดำรงอยู่ การสร้างรัฐ (ใหม่) หรือการทำลายรัฐ (เก่า) คือสิ่งที่จะอำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในความสัมพันธ์ทางการผลิต

ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์จากข้างบน (เช่น กลไกของการครอบงำทางชนชั้น) จึงมี

^{๕๙}. B. Hindess and P. Hirst, *op. cit.*, p 312.

ความจำเป็นไม่น้อยไปกว่าประวัติศาสตร์จากข้างล่าง อันที่จริงแล้วถ้าไม่มีประวัติศาสตร์จากข้างบน ในที่สุดประวัติศาสตร์จากข้างล่างก็จะให้ความเข้าใจสังคมได้เพียงด้านเดียว (แม้จะเป็นด้านที่ดีกว่าก็ตาม)... Absolutism^{๖๐} ซึ่งเป็นระบบรัฐระบับนานาชาติที่เกิดขึ้นครั้งแรกในโลกสมัยใหม่ ยังคงมีความลึกลับซับซ้อนและบทเรียนที่จะให้กับเราได้อีกมาก” (หน้า ๑๑)

Hobsbawm : สอนประวัติศาสตร์ที่ Birkbeck College มหาวิทยาลัยลอนดอน

งานที่สำคัญ

- ก. Primitive Rebels (1959)
- ข. Bandits (1969)
- ค. Labouring Men (1964)
- ง. Captain Swing (1968)
- จ. Industrial and Empire (1968)
- ฉ. The Age of Revolution: Europe 1789-1848 (1962)
- ช. The Age of Capital 1848-1875 (1975)
- ซ. Revolutionaries (1973)

๖๐. P. Anderson มองว่า Absolutism คือรูปแบบของรัฐที่เกิดขึ้นในยุโรปในช่วงสุดท้ายของยุคฟิวดัล ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบทุนนิยม เช่น ระบบคังกลัวของสเปนพบความหายนะที่เนเธอร์แลนด์ปลายศตวรรษที่ ๑๖ , ระบบคังกลัวของอังกฤษถูกโค่นไปเมื่อกลางศตวรรษที่ ๑๗ ของฝรั่งเศสอยู่มาจนถึงปลายศตวรรษที่ ๑๘ ของปรัสเซียถึงปลายศตวรรษที่ ๑๙ และของรัสเซียเพิ่งมาถูกโค่นไปเมื่อต้นศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง

๖๑. *Primitive Rebels* ศึกษาขบวนการต่าง ๆ อาทิเช่น ขบวนการโจรผู้ร้าย, ขบวนการพระศรีอริย, ขบวนการแรงงานนิกายต่าง ๆ ฯลฯ

คำให้สัมภาษณ์ของเขาที่พิมพ์ในวารสาร Radical History Review No. 19 Winter 1978-79 มีบางตอนน่าสนใจพอกกล่าวโดยย่อ (จากหน้า ๑๑๑-๑๓๑) ดังนี้

ถาม : หลังจากคุณพิมพ์งานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แรงงานของอังกฤษแล้ว คุณก็เริ่มไปเขียน Primitive Rebels และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง ทำไมคุณเปลี่ยนไปทำงานในแนวนั้น?

ตอบ : ผมเขียนประวัติศาสตร์แรงงานอังกฤษเพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผลพลอยได้จากงานวิจัย..... ส่วน Primitive Rebels^{๖๑} นั้นต่างกันมันมีที่มาอยู่ ๒ อย่าง ตอนนั้น (ทศวรรษ ๑๙๕๐) ผมเดินทางมาก โดยเฉพาะหลาย ๆ ประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียน และได้พบเห็นหลายสิ่งหลายอย่างที่ผมสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อิตาลีซึ่งผมได้พบกับปัญญาชนระดับนำของฝ่ายซ้ายหลายคน ซึ่งมีความรู้อย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับสถานการณ์ทาง

ตอนใต้ของอิตาลี ตอนนั้นผมได้อ่าน Gramsci^{๖๒} ด้วย เขาวิเคราะห์ขบวนการประท้วงประเภทนี้ไว้อย่างยอดเยี่ยมจริงๆ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ผมได้สนทนากับนักมานุษยวิทยาสังคมที่เคมบริดจ์ เช่น Myer Fortes และที่แมนเชสเตอร์ เช่น Max Gluckman พวกเขาสนใจในการลุกฮือของพวก Mau-Mau และต้องการถามนักประวัติศาสตร์ว่าในกรณีของยุโรปเคยมีขบวนการประท้วงหรือไม่ เขาขอให้ผมเขียนบทความเรื่องทำนองนี้ และเชิญผมไปบรรยาย ซึ่งผลที่ออกมาก็คือหนังสือ Primitive Rebels

ถาม : เมื่อกลับไปดูงานชิ้นล่าๆ สุดของคุณ อยากรู้ว่าทำไมคุณจึงกลับไปให้ความสนใจลาตินอเมริกา ?

ตอบ : เมื่อผมเขียน Primitive Rebels ผมเริ่มรู้สึกได้อย่างชัดเจนว่า ปรากฏการณ์ประเภทนี้ มีความสำคัญสำหรับประเทศในโลกที่สามมากกว่าในยุโรป..... แต่ดินแดนของโลกที่สามที่ผมสามารถไปศึกษาเรื่องทำนองนี้ได้ก็มีแต่ลาตินอเมริกา เพราะผมสามารถใช้ภาษาสเปนได้..... แต่ผมอยากที่จะไปอีกแห่งหนึ่งมากกว่า อาทิ

เช่น สำหรับผมแล้วเอเชียอาคเนย์และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาณาบริเวณที่ผมอยากศึกษามากที่สุด แต่เพราะข้อจำกัดทางภาษา ทำให้ผมไม่อาจทำได้ ถ้าทำผมคงต้องฟังแต่เอกสารชั้นสอง ชั้นสาม

ถาม : ทำไมเอเชียจึงสำคัญนัก ?

ตอบ : เพราะว่าเท่าที่ผมรู้ บางทีอาจกล่าวได้ว่า จีนเป็นประเทศที่มีประเพณีของสิ่งที่คุณอาจเรียกได้ว่าการเมืองชาวบ้าน (popular politics) ยาวนานดุเดือดที่สุดในโลก ก่อนที่การเมืองสมัยใหม่จะเกิดขึ้นมา ในการเมืองชาวบ้านนั้นคุณจะเห็นว่า การลุกฮือของชาวนา การเคลื่อนไหวในเมือง สมาคมลับและอื่น ๆ นั้น เกือบจะเป็นสถาบันซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เดียว และสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ใช่ปรากฏการณ์เล็กน้อย หากเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลถึงขนาดโค่นราชบัลลังก์ และก่อการปฏิวัติมาหลายครั้งหลายหน

ถาม : การถกเถียงทางทฤษฎีซึ่งมาร์กซิสต์มีส่วนร่วมอย่างมากในช่วง ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้มีอะไรใหม่น่าสนใจบ้างไหม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากของ Althusser

๖๒. Gramsci นักทฤษฎีมาร์กซิสต์คนสำคัญของอิตาลี (๑๘๙๑-๑๙๓๗) ผลงานของเขาปัจจุบันกลับมาได้รับความสนใจกว้างขวางที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักสนใจทฤษฎีการเมืองมาร์กซิสต์

และของ Gramsci ซึ่งได้รับความสนใจ
ขึ้นมามาก ? คุณคิดว่าความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ทำอะไรที่ก้าวหน้าไป
อีกบ้างไหม ?

ตอบ : ตอบสั้น ๆ คือไม่ ผมคิดว่า Althusser
เป็นคนที่น่าสนใจมากคนหนึ่ง แต่ใน
ทางปฏิบัติแล้ว ไม่มีอะไรเกี่ยวกับนัก
ประวัติศาสตร์เลย แต่อาจจะให้ข้อคิด
อะไรได้บ้างกับคนที่สนใจประวัติ-
ศาสตร์ในแบบทั่วไป

..... สำหรับ Gramsci ผมไม่คิดว่า
อิทธิพลของเขาต่อประวัติศาสตร์แบบ
มาร์กซิสต์จะมีอะไรใหม่ หรือเป็น
พิเศษ ผมไม่คิดว่าวิธีการของ Gra-
msci จะมีอะไรพิเศษที่ต่างไปจากของ
มาร์กซ์

..... พัฒนาการของการเขียนประวัติ-
ศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ที่น่าสนใจที่สุด
และเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ก็คือคนอย่าง
Perry Anderson และ Immanuel
Wallerstein ซึ่งแม้จะแตกต่างกันใน
ผลการค้นพบหลาย ๆ อย่าง แต่ผมคิด
ว่ามีแนวโน้มที่จะเข้าไปใกล้กันเรื่อย ๆ
คนทั้งสองก็หันกลับไปหยิบแนวการ
ถกเถียงที่สำคัญที่สุดหลังสงครามโลก
ขึ้นมามาก (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ
เปลี่ยนแปลงจากยุคฟิวดัลมาสู่ยุคทุน

นิยม ซึ่งเริ่มต้นด้วยหนังสือของ
Maurice Dobb ผู้เขียนกล่าวมาแล้ว)
ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และผมหวังว่าเรื่องนี้
จะขยายออกจากวงมาร์กซิสต์ไปสู่
วิชาการประวัติศาสตร์ด้วย เพราะ
ปัจจุบันวงการประวัติศาสตร์กำลังหัน
กลับไปให้ความสำคัญเรื่องทำนองนี้ว่า
เป็นปัญหาหลักที่แท้จริงมากขึ้น ๆ

ถาม : คุณคิดว่าอะไรบ้างที่เป็นเรื่องที่น่าสน
ใจที่มาร์กซิสต์ได้ศึกษากันมา หรือ
ควรจะศึกษา ?

ตอบ : สำหรับคำถามแรก เรื่องหนึ่งซึ่งพิสูจน์
ได้ว่าลัทธิมาร์กซ์มีประโยชน์ที่สุดคือ
การศึกษาเรื่องชนชั้น และความสัม-
พันธ์ทางชนชั้น เกี่ยวกับเรื่องสัง-
คมทาส งานของ Gene Genovese ดู
เหมือนจะยังเด่นที่สุด เกี่ยวกับเรื่อง
ชนชั้นผู้ใช้แรงงาน งานของ Edward
Thompson ยังคงเป็นหลัก ความสนใจ
ในสังคมยุคฟิวดัล (ไม่ใช่ในแบบที่
ที่กหักเอาง่าย ๆ ว่าเป็นรูปแบบของ
สังคมก่อนหน้าทุนนิยม) งานของ Guy
Bois เรื่อง La Crise du Feudalisme
จะเป็นผลงานชิ้นยอดเยี่ยมจริง ๆ และผม
หวังว่า คงจะได้รับการแปลเป็นภาษา
อังกฤษเร็ว ๆ นี้

สำหรับคำถามที่สอง ในเรื่อง
ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม งานของ
E. Thompson และ Raymond Wil-
liams นับว่ามีความสำคัญมาก ส่วน
ประวัติศาสตร์ศิลป์ในแนวมาร์กซิสต์
ที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว ผลงาน
ของคนอย่าง Tim Clark นับว่าน่า
สนใจอย่างยิ่ง.....

ถาม : คุณคิดว่าอะไรคือประโยชน์ของประ-
วัติศาสตร์ ?

ตอบ :สังคมเปลี่ยนอย่างไร....เมื่อไร
บ้างที่ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมเกิด
ขึ้นอย่างค่อนข้างคล้ายคลึงกัน เมื่อไร
บ้างค่อนข้างแตกต่างกัน ฯลฯ...นี่คือ
เหตุผลใหญ่ประการหนึ่งว่า ทำไมเรา
จึงควรเป็นมาร์กซิสต์ เพราะนั่นเป็น
ทางที่จะช่วยให้ได้ถามปัญหาเหล่านี้

E. Thompson

ผลงานที่สำคัญ

ก. The Making of the English
Working Class (1963)

ข. Whigs and Hunters (1975)

ค. William Morris, Romantic to Re-
volutionary (Revised edition 1977)

ง. Out of Apathy (1960)

จ. May Day Manifesto (1967)

ฉ. The Poverty of Theory (1979)

ในหนังสือเล่มสุดท้าย เขาเขียนไว้ตอน
หนึ่งว่า

“ ศัพท์แสงที่ใช้ในทางประวัติศาสตร์นั้น
มีลักษณะประมาณการและไม่นิรันดร์ มีความ
ยืดหยุ่นในขณะเดียวกันก็มีลักษณะทั่วไป (อัน
แรกหมายถึงลักษณะของชนชั้นนั้น ยืดหยุ่นไป
ตามสังคมที่ต่างกัน และช่วงเวลาที่ต่างกัน อัน
หลังเราพูดถึงการต่อสู้ทางชนชั้นในฐานะปรากฏ-
การณ์ทั่วไป) นอกจากนี้ศัพท์แสงดังกล่าวโดย
ลักษณะของมันเป็นการคาดการณ์(expectation)
มากกว่าเป็นกฎเกณฑ์ (rules) ข้าพเจ้าไม่เห็น
ด้วยกับการใช้ภาษา หรือการเปรียบเทียบที่มี
ลักษณะปิด (closed) และหยุดนิ่ง (static) แต่
เห็นด้วยกับภาษาหรือการเปรียบเทียบที่มีลักษณะ
เปิด และตระหนักในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ทุกขณะ

“เมื่อพูดถึงการกำหนดแนวทางของประวั-
ติศาสตร์ (determinism) ข้าพเจ้าไม่คิดในแง่ที่ว่า
มีอะไรมากำหนดล่วงหน้าไว้แล้ว และไม่คิดใน
แง่ที่ว่าต้องเป็นไปเช่นนั้นเช่นนั้น ข้าพเจ้าคิดถึง
ข้อจำกัดต่าง ๆ ว่ามันจะมีอะไรบ้าง และจะผลั-
กดันอะไรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น
ได้ อันนี้หมายถึงเราไม่รังเกียจความคิดเรื่อง
โครงสร้าง เราคิดถึงการค้าชีวิตที่เคลื่อนไหว
ของโครงสร้าง (ข้อจำกัดต่าง ๆ พลังกดดันต่าง ๆ)
ภายใต้การค้าร่างอยู่ของสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีรูปแบบ

ต่าง ๆ ของมันเกิดดับสืบทอดต่อกันอย่างไม่ขาดสาย (within a social formation which remains protean in its forms) และเช่นเดียวกัน อันนี้ยังหมายถึงการปฏิเสธที่จะเล่นช่อนหากับความคิดที่สร้างคำขึ้นมาอย่างไม่หยุดหย่อนเพื่อจะอธิบายสังคม แต่ถึงระดับหนึ่งคำเหล่านั้นเป็นนามธรรมเข้าทุกที ๆ จนในที่สุดติดเป็นนิสัยไปเสียเวลาทั้งหมดกับคำต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาเสียกว่าที่จะสนใจกับกระบวนการทางสังคมที่ตั้งใจไว้แต่แรกว่าจะเข้าใจมัน

“เรายังต้องการความคิดทางประวัติศาสตร์อีกมาก โดยเฉพาะการรู้สึกตัวเองอยู่เสมอในทางทฤษฎีเกี่ยวกับศัพท์แสงที่เราใช้และวิธีการศึกษาค้นคว้า เราต้องการความพยายามจำนวนมากจากนักประวัติศาสตร์ที่จะสื่อสารพบของเขาให้กับคนอื่น ๆ ในรูปแบบที่แจ่มชัด และปราศจากช่องโหว่ทางทฤษฎี.....”^{๖๓}

Immanuel Wallerstein

โครงการศึกษาของเขาว่างไว้ ๔ ยุคดังนี้

ก. The Modern World - System : Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century 1450-1640 (1974)

ข. The Consolidation of the Modern World-System 1960-1815 (ยังไม่ออก)

ค. The Conversion of the World-Economy into a Global Enterprise 1815 - 1971 (ยังไม่ออก)

ง. The Consolidation of the Capitalist World-Economy from 1971 to the Present (ยังไม่ออก)

จ. The Capitalist World-Economy : Essays (1979)

นอกจากนี้ ยังเป็นบรรณาธิการวารสาร

Review

ในบทความเรื่อง “ข้อคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์, สังคมศาสตร์, และการเมือง” (1979) เขาเขียนว่า

“ข้าพเจ้าถูกฝึกฝนให้มาเป็นนักสังคมศาสตร์ได้ปริญญาเอกทางสังคมวิทยา ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยา หนังสือของข้าพเจ้าที่ออกมา, The Modern World System, ถูกบางคนจัดว่าเป็นงานทางประวัติศาสตร์ ที่เจาะจงมากกว่านั้นก็บอกว่าเป็นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ในทางการเมืองข้าพเจ้าเอาด้วยและเอาจริง และข้าพเจ้าถือว่า การโต้เถียงกันอย่างเปิดเผยเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมทางวิชาการ บางคนอาจรู้สึกที่ข้าพเจ้าตกอยู่ในความขัดแย้งหลายต่อหลายประการ ตัวข้าพเจ้าเองรู้สึกที่ตัวเองคงเส้นโดยตลอดตลอดไปร่ำ การเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์, สังคมศาสตร์, และการเมือง สำหรับข้าพเจ้าไม่คิดว่ามันเป็นกิจกรรมที่แยกขาดจากกัน ไม่คิดแม้แต่ว่ามันเป็นกิจกรรมสามอย่างที่มีความสัมพันธ์กัน เพราะข้าพเจ้าคิดว่ามันเป็นอันเดียวกัน

๖๓. The Poverty of Theory, p. 302.

เส้นใยต่างๆ ที่ถูกควั่นเป็นเกลียวเชือกนั้นไม่อาจแยกออกจากกันได้ (แยกแล้วมันไม่เป็นเชือก — ผู้เขียน) หรือถ้าแยกออกจากกันได้ก็ไม่ควรแยกอยู่ดีนั่นเอง นี่เป็นความเชื่อของข้าพเจ้า”

การแบ่งซอยสาขาวิชาเกิดขึ้นจากพื้นฐานอะไร ?

“ช่วง ค.ศ. ๑๘๑๕ — ๑๘๗๓ เป็นช่วงที่อังกฤษครองความเป็นจ้าวของโลก เศรษฐกิจทุนนิยม อังกฤษคือโรงงานของโลก สินค้าอุตสาหกรรมถูกผลิตขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและราคาถูกลงจนกระทั่งสามารถพัดตลาดสินค้าที่คล้ายคลึงกันของประเทศอื่น ๆ ได้ ในสถานการณ์เช่นนั้นความต้องการให้ตลาดโลกมีเสถียรภาพ ปราศจากอุปสรรคทางการเมืองเพื่อประโยชน์ของผู้ผลิตในอังกฤษในอันที่จะทำการสูงสุดจึงเป็นยอดปรารถนาของอังกฤษ (ดูสนธิสัญญาเบาริงเปรียบเทียบ—ผู้เขียน) อังกฤษจึงกลายเป็นผู้นำในการเสนอระบบการค้าเสรีและเป็นผู้สนับสนุนเสถียรภาพนานาชาตินิด อาทิเช่น เสนอเลิกการค้าทาส ราชนาวิอังกฤษคือ เครื่องมือที่จะบ่อนุ้ดุมการของอังกฤษให้แก่ชาติที่บังอาจคิดแตกต่างกับตน ลัทธิของอดัม สมิท อันว่าด้วยความต้องการที่จะแยกตลาดออกจากสังคมและการเมือง จึงกลายเป็นข้อสันนิษฐานที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ในอังกฤษเท่านั้น

“ในบรรยาการดังกล่าวสังคมศาสตร์ถือกำเนิดและสร้างความแตกต่างซึ่งกันและกันขึ้น . . . ใน

บรรยาการเช่นนั้น Positivism ได้เข้าคลุมโลกทางวิชาการผนวกเข้ากับความเชื่อที่ว่า กฎสากลที่ครอบคลุมความเป็นจริงแห่งสังคมมนุษย์นั้นสามารถสรุปออกมาได้จากการสังเกตของบุคคลความหวังดังกล่าวถูกหนุนเนื่องควบคู่ไปกับการที่วิทยาศาสตร์กายภาพสามารถผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคนิควิทยาได้อย่างรวดเร็ว . . .”

ทางเลือกของ Wallerstein

“ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์ (มานุษยวิทยา, เศรษฐศาสตร์, ภูมิศาสตร์, รัฐศาสตร์, และสังคมวิทยา ฯลฯ) เป็นสาขาวิชาที่แยกขาดจากกัน กล่าวคือ เป็นสาขาวิชาที่ต่างมีการสร้างบทสรุปทั่วไป (generalizations) แบบของใครของมัน หรือมีหน่วยแห่งการวิเคราะห์ (units of analysis) แบบของใครของมัน ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่ามันเป็นวิชาเดียวกัน . . . คนจำนวนมากอาจเห็นด้วยกับทัศนะของข้าพเจ้าที่ว่าสังคมศาสตร์เป็นวิชาเดียว แต่เขายังเห็นว่าสังคมศาสตร์แตกต่างกับประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า สังคมศาสตร์พยายามหาบทสรุปทั่วไป และสร้างตัวแบบขึ้นมาเพื่ออธิบายสังคมมนุษย์ในขณะที่ประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องราวที่เป็นรูปธรรมและมีลักษณะเฉพาะ มีคนจำนวนมากเหมือนกันที่เสนอให้นำสังคมศาสตร์กับประวัติศาสตร์เข้ามามีความสัมพันธ์กัน แต่พวกเขาก็พูดในท่วงทำนองที่ว่าสองสิ่งนี้ เป็นสองสาขาวิชาที่แยกจากกันได้ แต่ที่จับมาสัมพันธ์กันนั้นก็เพราะต้องการจะให้ทั้งคู่ได้เรียนวิธีการ ของกันและกัน

“อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้ายังหวังยืนยันว่าประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจเรียกเพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนได้ว่า สังคมประวัติศาสตร์ (historical social science) เหตุผลมีอยู่ง่าย ๆ ว่า ไม่มีใครพูดถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช้ศัพท์ที่มีความหมายทางทฤษฎีหรือบทสรุปทั่วไปอยู่ด้วย ดังนั้นประวัติศาสตร์ทุกชนิดย่อมมีรากฐานอยู่บนสังคมศาสตร์ และในทางกลับกันไม่เพียงแต่สังคมศาสตร์ทุกชนิดจะต้องสร้างแนวความคิดมาจากประวัติศาสตร์เท่านั้น ในทางความเป็นจริงเรายังไม่อาจหาบทสรุปทั่วไปอันใดที่มีลักษณะสากลและขาดรากฐานทางประวัติศาสตร์ (ahistorical) ได้เลย ศัพท์และทฤษฎีทั้งหลายทั้งปวงย่อมมีรากเง้าทางประวัติศาสตร์ และใช้อธิบายได้เพียงในเงื่อนไขที่จำกัดด้วยเวลาและสถานที่ มิใช่ว่าข้อจำกัดนั้นจะยืดหยุ่นได้มากเพียงใดก็ตาม”

วิชาการกับการเมือง

“ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่ามิใช่วิชาการที่ปลอดค่านิยม การเลือกวิธีมองปัญหา ไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตามย่อมเป็นการเลือกที่มีลักษณะการเมือง การพูดถึงสังคมนิยมหรือความจริง แม้จะในความหมายที่ชั่วคราว (transitory truth) หรือในความหมายที่เป็นสะพาน^{๖๔} (heuristic theory) ก็เป็นการพูดที่แสดงถึงการเลือกให้คุณค่ากับบางสิ่งมากกว่าสิ่งอื่น ๆ นั่นเอง ด้วยเหตุนี้วิชาการที่ดีทั้ง

หลายจึงมีลักษณะที่ก่อให้เกิดการถกเถียง (แต่มิได้หมายความว่าความถกเถียงทุกชนิดต้องเป็นวิชาการที่ดีไปด้วย)”

ว่าด้วยศัพท์ที่ใช้

“อย่าคิดว่าศัพท์ทั้งหลายที่ใช้กันอยู่ในวงวิชาการ (ที่ได้ผล) นั้นเกิดขึ้นมาจากการสร้างสรรค์ของเหล่านักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาที่นั่งจัดการอยู่กับความคิด และเอกสารกองใหญ่โตของตน ตรงข้ามศัพท์ดังกล่าวจำนวนมาก หรือบางทีส่วนใหญ่เกิดขึ้นท่ามกลางชีวิตจริงของผู้คน บางทีนักวิชาการคือคนกลุ่มสุดท้ายมากกว่าที่จะเป็นกลุ่มแรกที่มองเห็นประโยชน์ที่จะจัดการกับศัพท์พวกนั้น”

ปัจจุบันเราอยู่ที่ไหน ?

“ปัจจุบันเราจะไม่แบกทฤษฎีเข้าไปจับสภาพรูปธรรมเพื่อที่จะคิดลักษณะเฉพาะบางประการออกมาทั้งทำเดียว หรือรวบรวมรายละเอียดเพื่อสร้างทฤษฎีนามธรรมแต่ทำเดียว สิ่งที่เราจะทำอาจเรียกได้ว่า สร้างทฤษฎีเพื่อเข้าใจลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ทางสังคม”

เราอาจเห็นได้อย่างคร่าว ๆ ว่า มีความคิด

หลักทางวิชาการแบบสุดโต่งอยู่ ๒ กระแส

กระแสที่ ๑ : ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นย่อมมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง อาทิเช่นเกิดขึ้นในเวลาหนึ่ง ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ดังนั้น

๖๔. “สะพาน” คือสิ่งที่คนเราใช้เพื่อไปสู่จุดหมายบางประการ เมื่อคนข้ามสะพานได้แล้วความสำคัญของสะพานก็หมดความหมายที่จะเป็นปัจจัยหลักต่อไป

เราจึงไม่อาจพบว่า ปรากฏการณ์สองอันใดๆ จะมีลักษณะเหมือนกันได้เลย แม้จะเกิดในเวลาเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เพราะไม่มีของสองสิ่งใดที่มีสภาพแวดล้อมแบบเดียวกันอย่างสมบูรณ์ได้ นักประวัติศาสตร์จำนวนมากที่คิดในแง่กันอย่างตายตัวก็อาจพากันตะกายไปสู่จุดหมายที่ Ranke ตั้งไว้ว่า “wie es eigentlich gewesen ist” (จงแสดงให้ปรากฏว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ คืออะไร) แต่ไม่ว่าจะคิดในทางทฤษฎีหรือพิสูจน์ในทางปฏิบัติ เป้าหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่อาจไปถึงได้อย่างน่าพอใจเลย

หมายเหตุ

ผู้เขียนขอขอบคุณ อ. ทรงยศ แวหงษ์ ที่ช่วยอ่านต้นฉบับ และคุณปรียา เรือนมงคลที่ช่วยคัดลอกต้นฉบับ

กระแสที่ ๒ : ศัจธรรมคือทฤษฎีที่เป็นชั้นเป็นอันและโปร่ง (ไม่เกาะเกาะไปด้วยข้อมูลหรือลักษณะเฉพาะอันจุจิก) รวากับสูตรคณิตศาสตร์ อันนั้นก็เช่นกันไม่ประสบผลสำเร็จทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

สำหรับเราในปัจจุบัน

“ศัจธรรมคือการตีความโลกที่เป็นมาในอดีตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และที่จะเป็นไปในอนาคต ให้มีความหมายต่อชีวิตแห่งยุคสมัยของเรา”^{๖๔}

๖๔. I. Wallerstein, “Some Reflections on History, the Social Sciences, and Politics” *The Capitalist World-economy* (Cambridge University Press, 1979), p. xii.